

Борис Марков

НАСТАВКИ СО ЕКСПРЕСИВНО ЗНАЧЕЊЕ КАЈ ИМЕНКИТЕ

Морфолошко средство за изразување на експресивни и други нијанси во значењето кај именките, како што е познато, претставуваат афиксите, и тоа главно суфиксите. За префиксите е карактеристично дека се најчести кај глаголите, каде имаат граматичко и лексичко значење, г. е. служат за образување на глаголки вид (свршен) или други, нови глаголи, додека кај именките имаат ограничена застапеност. Во современиот македонски јазик, а тоа е главно случај и со другите словенски јазици¹⁾, тие ја изгубиле својата зборообразувачка улога, така што примерите образувани со нив претставуваат ретки преостанки главно со префиксите *ѝа-*, *ѝо-*, *ѝре-*, *ѝри-*, *с(о)-*, на пример: *ѝасинок*, *ѝашишка*, *ѝасишорок*; *ѝомајка*, *ѝобратиш*, *ѝосесишка*; *ѝошкум(ок)*; *ѝребабаш*, *ѝредеш*; *ѝримајка*, *ѝресишка*; *сошруг* (< сжпругъ), *сосеш* (< сжседъ). Експресивна нијанса, пејоративно обоена, од овие примери можеле да имаат главно оние со префиксите *ѝа-*, *ѝо-*, *ѝри-*. Но од гледна точка на современиот македонски јазик, и кај примерите со овие префикси, не може без натегаше да се изделува ваква или онаква експресивна нијанса, бидејќи се сфаќаат како лексички единици, така што овој вид афикси воопшто не претставува жива зборообразувачка категорија.

Сосеш поинаков е случајот со суфиксите кои, за разлика од префиксите, најчесто служат за образување на именки на кои им придаваат најразлични нијанси во значењето. Тие биле и си остануваат главно морфолошко средство со ваква функција. Од сета нивна проблематика, која е доста сложена и разновидна, тука се задржуваме на прашањето за изразување на експресивните значења кај именките.

Експресивната нијанса од своја страна може да биде од различен вид, како во поглед на карактерот — позитивен или негативен — така и во однос на степенот на експресивноста. Зависно од видот на дадена

¹⁾ Бројот на ваквите образувања во одделните словенски јазици навистина варира, но општо за сите нив е дека префиксите во случајов претставуваат непродуктивна категорија, сп. Kristine Heltberg: O roli przedrostków w derywacji, Scando-slavica, t. XIV, Copenhagen 1968.

наставка²⁾, последнава честопати доста варира, т. е. може да биде од помал или поголем интензитет (сп. *гей-е* : *гей-енце*, *мом-е* : *мом-иче* : *мом-иченце*; *меш-ко* : *меш-ло* : *меш-ишше* итн. Од ова произлегува дека поткрепување и засилување на експресивното значење во примери со дадена наставка се постигнува со додавање на друга наставка кон основата или кон дадената наставка, при што во последниов случај се добиваат т. н. дериватни наставки (сп. на пр.: *-иче*, *-инче*; *-ичка*; *-енце*, *-ченце*, *-иченце*; *-цале*, *-чуле*, *-улче*, *-улчуле*; *-инка*, *-уринка*; *-улка*, *-урка*; *-арко*, *-ешко*, *-ушко*; *-ало*, *-ило*; *-ешина*, *-ешинка*; *-ишина*, *-ошина* и др.), дел од кои имаат значителна распространетост.

Од гледна точка на карактерот на експресивноста, обично се изделуваат две основни нијанси во значењето: а) деминутивно-хипокористична и б) аугментативно-пејоративна. Ваквото делење на експресивните нијанси е обусловено предимно од фактот дека разграничувањето на хипокористичната од деминутивната или пејоративната од аугментативната нијанса во значењето на именките е честопати забришано и воопшто тешко изводливо, бидејќи она што е малечко е обично мило, симпатично, т. е. хипокористично, а големото, од своја страна, најчесто собудува страв, завист и сл. чувства, т. е. несимпатија, односно пејоративно значење. За пејоративната нијанса е притоа карактеристично дека може да се развие не само од аугментативната туку и од деминутивната нијанса, што се објаснува со фактот дека малечкото може да собуди како симпатија така и пренебрегнување кое минува во презрение, т. е. се развива несимпатија, односно пејоративна нијанса во значењето. Преминувањето на деминутивната нијанса во пејоративна е честа појава кај повеќето наставки со експресивно значење, но тоа во случајов не претставува пречка за посоченото основно делење на експресивните нијанси.

Така, при споредба на наставките со споменатите два вида значења лесно се забележува дека оние со деминутивно-хипокористична нијанса во значењето, со исклучок главно на дериватните, доста често ја губат ваквата нијанса или пак истата преминува во пејоративна (сп. на пр.: *-ка*: дијал. *шугарка*, *-инка*: *мајсторинка*, *-ко*: *симидарко* и сл.). Кај наставките со аугментативно или аугментативно-пејоративна нијанса во значењето, меѓутоа, изгледа нема примери за обратно преминување, т. е. пејоративната нијанса во хипокористична. Веќе овој сооднос меѓу двете нијанси укажува на нивната застапеност кај наставките со експресивно значење. Имено бројот на наставките со пејоративна нијанса во значењето далеку заостанува зад оној со деминутивно-хипокористична нијанса. Друга основна разлика меѓу наставките со едната и другата нијанса во значењето е во тоа што повеќето наставки со хипокористична нијанса служат истовремено за обележување галовни имиња, кое исто така наоѓа одраз во распространетоста и продуктивноста на последниве. Ова од своја страна укажува дека при разгледувањето на наставките со експресивно значење не може да не се истакне

²⁾ Терминот наставка во нашиов труд се употребува со значење на суфикс.

кои од нив и во каква мерка служат истовремено за обележување на апелативи и галовни имиња. Но со оглед на тоа дека на последниве им е посветена одделна работа³⁾, тие тука само патем се одбележуваат.

А) *Наставки со деминутивно, деминутивно-хипокористично или хипокористично основно значење*

Наставката -ка (< -ка). Спаѓа меѓу најчестите наставки од општословенско потекло и истапува со повеќе значења и функции, од кои деминутивно-хипокористичното е едно од основните. За разлика од српскохрватскиот јазик, кој ја познава главно втората нијанса од ова значење, т. е. хипокористичната, и тоа кај лични имиња, во современиот македонски јазик, како во народните говори така и во литературниот јазик, претставува продуктивна наставка со двете свои компоненти — деминутивната и хипокористичната. Се разбира, строго делење на посочените две компоненти не е можно, но првата е сепак карактеристична за апелативи а втората — за галовните имиња, поради што именките од овој вид ги делиме на две групи: а) апелативи и б) лични имиња, при што и едните и другите се образуваат од именска основа, на пример:

а) **Апелативи:**

блуска, гунка, динка, долка („кога врвевме низ една *долка*...“ С. Дракул, Витли во поројот, стр. 148), *жилка, жичка* (жица), *иконка, баклавка, колијка, кондурки* (Б. Пендовски), *коривка* (: *корија*), *кошулка, кушијка, ливајка, марулка, ѓеленки, книшка, лајка* (лапа), *нива* (нива), *нијка* или *нишка, ѓлочка, чашка* (чаша), *ѓишка* (птица), *ѓогачка, ѓолјанка, ѓостелка*, дијал. *саѓијка* („... и ќе ми си наткаѓиш и навезиш и кошулки, и саѓијки и гунки...“ Ст. Попов, Крпен живот, стр. 170), *синијка, келијка, шалварки* итн., спрема кои во литературниот јазик се образувани и примери од видот: *засѓавка* (Б. Конески, Вранешнички апостол, стр. 10), *минијаѓурка, виолѓјка, ноѓка, ѓиеска, ѓолоска, рецензика, сѓаѓуеѓка, сѓуѓијка, харѓијка, фигурка* и др.

б) **Галовни лични имиња:**

Женски имиња: *Анка, Верка, Данка, Душка, Љујка, Милка; Веска, Горка, Гинка* (: Ангелина), *Тинка, Ценка*; или: *Божанка, Еленка, Мирјанка, Снежанка* итн.;

Машки имиња: *Блашка* (Благој,-а), *Герка, Јоска, Ласка, (Лазар), Панка, Сојка, Тојка* (Годор); *Ванка, Кољка* итн.

Приведените и ним слични примери покажуваат дека деминутивно-хипокористичната, односно хипокористичната нијанса во значењето тука е главно добро запазена, а од друга страна, примерите од видот *ноѓка, сѓаѓуеѓка* и сл. во случајов зборуваат за несомнената про-

³⁾ Б. Марков, *Образување на македонските галовни имиња*, Годишен зборник, год. 1968, кн. XX.

дуктивност на *-ка*. Тоа што апелативните образувања не се толку чести, се објаснува со фактот дека *-ка* со истава функција среќава конкуренција од страна на други наставки од овој вид (*-е, -це, -че* и др.). Експресивното значење кај ваквите примери е главно добро запазено, но тоа сепак не значи дека одделни образувања од овој вид не ја изгубиле, повеќе или помалку, својата експресивност. Такви именки се среќаваат како кај апелативите така и кај личните имиња — некогашни галовни имиња, особено тросложните, на пример:

вејка или *гранка* (сп. рус. *веза*, схрв. *грана*), *врвка*, *грујка*, *гланка*, *елка*, *мерка*, *йечка*, *рејка* = *реја*, *слинка*, *керка*, *йрујка*; *јагојшка*, *йејерујка* (в. пеперуга); или: *Донка*, *Рајка*, *Симка*, *Славка*; *Душанка*, *Иванка*, *Сјанимирка*, *Трајанка*, *Фиданка* итн.

Губењето на експресивноста кај вакви и слични примери се објаснува главно со подзаборавањето на основната именка, односно име, од кои се изведени, како и со честата нивна употреба, што е случај, впрочем, и со другите наставки од овој вид. Покрај губењето на ваквото значење, за одбележување при *-ка* е дека во одделни примери во народните говори (преку основното значење) се развила г а л о в н о - п е ј о р а т и в н а н и ј а н с а: *йуцарка* („Тоде беше земјоделец и по малку *йуцарка*, памбаз. . .“ Ст. Попов, Толе Паша), каде *-ка* одговара на наставката *-инка* во примери од видот *мајсјоринка* и сл. Од друга страна, карактеристично е за оваа наставка дека со истава функција служи за закрепување или засилување на експресивната нијанса кај повеќе наставки. По пат на вкрстување со вакви наставки се добиени нови, т. н. дериватни наставки (сп. *-инка, -ејинка, -арка, -урка, -ушка, -ичка*) кои во современиот јазик, особено во народните говори, најчесто имаат значителна распространетост и продуктивност, така што не е можно да се одминат во работи од овој вид. Тука се задржуваме главно на поважните и пораспространетите од нив.

Наставката *-инка* (<*-ина* и *-ка*). Има различно потекло, но тука како наставка со деминутивно-хипокористично значење, кое е едно од нејзините основни значења, е добиена по пат на вкрстување на *-ина* и *-ка* (*ледина -ка* > *лединка*). Првата наставка (*-ина*) во случајов го задржува своето т. н. реално значење: предмет, поим или суштество со својство кое произлегува од основата, а втората (*-ка*) кај апелативите внесува деминутивна, односно деминутивно-хипокористична нијанса, а кај личните имиња главно хипокористична нијанса (*Павлинка*: *Павлина*). Добиена и затврдена на овој начин, таа отпосле по пат на метанализа се сфатила како одделна наставка и како таква минала и на примери со подруги основи, т. е. станала самостојна наставка (сп. *врајинка, врејинка, грединка, облачинка, йлошјинка; Илинка, Љубинка* и др.).

Со ова свое значење *-инка* е особено распространета во одделни западномакедонски и др. говори, од кои доста примери се навлезени и во литературниот јазик. Зависно од превладувањето на првата или втората компонента во значењето, примерите од овој вид можеме да ги разделиме на две групи: примери главно со деминутивно значење — кај апелативите и б) деминутивно-хипокористично или хипокористично зна-

чење — кај галовните имиња. Првите во случајов се образуваат од именска основа, а вторите од основни лични имиња. Образувањата од овој вид ја имаат следнава распространетост и особености.

а) *-инка* во примери со деминутивно значење:

височинка, голинка, горнинка или *нагорнинка, долинка, коџловинка, ладовинка, ѓадинка, ѓајинка* 'патче, врвица', *ѓланинка, рамнинка, сѓрмнинка, чисѓинка, ширинка* или *широчинка; вглабнаѓинка, дуѓнаѓинка, искубнаѓинка, сѓругнаѓинка, покрај сѓругоѓинка*; или: *белинка* („... ги галеше со скриени скршени лачиња брашнените *белинки*“. Цв. Мартиновски, Луѓинци, стр. 110), *ведринка, зеленинка, новинка, осѓринка, сининка, свеѓинка, ѓемнинка; ѓоѓинка*; или: *воѓѓинка, годинка, живинка* („Му се родило многу *живинка*. Секоја овца по две јагниња“. БМ) или *живоѓинка, јагуринка, розозинка*, и др., аналогно на кои се добиени и образувања од видот *гадинка, враѓинка, вреќинка, грединка, леѓинка* („Секоја *леѓинка* — *геѓинка*, нар. поговорка), *месечинка, облачинка, ѓлоѓѓинка* (плшт), *сироѓинка, чулчинка* дем од чул, и др., како и некои понови вакви примери: *гоѓовинка, кабинка, машинка, новинка* („...стремејќи се да го очистиме нашиот јазик од некои туѓи остатоци или *новинки*, МЈ, I, стр. 123), *сарѓинка* и сл.

б) *-инка* во примери предимно со хипокористично значење:

Ангелинка (:Ангелина), *Дафинка, Иринка, Каѓеринка, Николинка*; или: *Голубинка, Даринка, Илинка, Царинка* и др.

Освен кај двата вида приведени примери, наставката *-инка* е застапена и во низа други именки при кои треба да се одбележат следниве две особености: α) губење, делумно или полно, на деминутивното, односно деминутивно-хипокористичното значење, и β) развивање на нови нијанси од основното значење кои минале во одделни значења. Двее особености, всушност, претставуваат основни тенденции кај *-инка* кои, меѓу другото, не можеле да не се одразат врз продуктивноста на оваа наставна. Се разбира, наспоредно со посочените две тенденции, и тука не помала улога игра постоењето на други наставки со вакво значење, во дел од кои експресивната нијанса е обично поизразита или повеќе потцртана (сп.: *-е, -че, -ичка* и др.). Наставката *-инка* тука се карактеризира со следнава застапеност:

2) *-инка* во примери со изгубена деминутивна и деминутивно-хипокористична нијанса во значењето.

Како и при други наставки од овој вид, губењето на експресивната нијанса е предизвикано главно од замаглувањето или полното губење на врската меѓу изведената и основната форма, а во извесна мерка и од честата употреба на изведените форми. Од друга страна, слично губење се забележува и во примери кај кои е извршена диференцијација на значењето спрема она од основната именка (сп. на пр.: *кожинка* : *кожа*,

лозинка: *лоза*). Не е потребно посебно истакнување дека диференцијацијата на значењето воопшто претставува честа појава во јазикот и игра важна улога за богатењето на речникот на секој јазик. Меѓу именките каде *-инка* го изгубила своето основно значење, можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

боздинка 'грутка боз', *бучинка* 'изабена и сл. буква', *вейвјушинка* 'стар предмет' в. ветошина, *вечеринка* (лит.), *врайчинка* (дијал.) в. *врабица*, *главинка* 1. дем. од главина; 2. дијал. вид невестинска капа, *грлинка* (дијал.) 'платно или друга материја што се завиткува околу грлото', *калчинки* (, . . или пак со оние стари шарени селски *калчини*. . .“ Д. Солев, *Окопнети снегови*) : *калчини* в. *калец*, *карабинка* 'в. карабин', *кожинка* '1. дем. од кожа; 2. кожа од животното (, . . за да те ватам во стапицава да ти ја одерам *кожинкајџа*“ М. Цепенков, СБНУ, VIII, стр. 207), *кокошинка* 'вошка кај кокошките', *коринка* (дијал.) 'кора од леб и сл.' (, . . двакајќи ја сувата *коринка*“ Ст. Попов, *Крпен живот*), *лозинка* 'прачка од лоза', *месчинка* (дијал.) в. удиња, *мешинка* '1. мешин, штавена кожа; 2. дијал. лупша од грав и сл.', *орешинка* 'зелената лупша на орев', *сланинка* '1. дем. од сланина; 2. дијал. цимириња', *усйинка* 'отворот на барде, стомна, шише и сл.', *шашинка* (дијал.) 'стеблото на афион, пченка и сл.'

Кон овие примери се однесуваат и низа други дијалектизми од видот *ласйинка* (Тиквеш) 'жиличка што ја држи лубеницата за коренот', *лебинка* 'погача, леб', „*лободинка* 'лобода', *овазинка* 'див овес', *чеклазинка* 'житно растение', *крсйинка* 'вез во вид на крстови', (Б. Видоески, *Кумановскиот говор*) и др.

Општо за приведените и ним слични примери е тоа што во голема мерка или наполно го изгубиле своето експресивно значење, така што денес се одликуваат главно со лексичко значење, т. е. претставуваат најразлични конкретизирани предмети и поими кои не се подаваат на друга класификација. Карактеристично за ваквите примери е, освен тоа, дека нивниот број постепено се зголемува за сметка на основното значење на *-инка*. Што се однесува до галовните имиња на *-инка*, за голем дел од нив е карактеристично дека денес имаат функција на службени лични имиња, притоа независно од тоа во која мерка се пази галовноста, на пример: *Даринка*, *Добринка*, *Илинка*, *Јасминка*, *Фросинка*, *Хрисйинка* и др., што значи дека и примерите од овој вид се зафатени од процесот на губењето на експресивната нијанса на *-инка*.

3. Развивање на други нијанси во значењето на *-инка* кои минале во одделни значења.

Како што одбележивме погоре, основното значење на *-инка* во современиот македонски јазик во низа примери не е запазено. Но од друга страна, тоа послужило преку него да се развијат нови нијанси кои денес претставуваат одделни значења на оваа наставка, имено: а) плод од растение или растение и плодот, б) математичка дробка, и в) иронично-деминутивно значење. Секое од споменативе значења е одликува со своја проблематика и застапеност:

а) Плод од растение или растение и плод:

При ова значење на *-инка* тргнуваме од именките на *-ина* што означуваат вид растение и неговиот плод, на пример: *кајина*, *малина* и др. Со текот на времето, меѓутоа, станало нужда од разликување меѓу растението и неговиот плод. За оваа цел тука послужила наставката *-ка* со своето деминутивно значење. Добиената наставка *-инка*, запазувајќи го деминутивниот карактер во значењето, била врзана за значењето плод на таквото растение (*маслинка* : *маслина*). Еднаш веќе затврдена со ова значење, *-инка* се сфатила како одделна наставка и како таква минала и на други основи (сп. *буклинка* : *бука*, *глогинка* : *глог*, *шијинка* : *шиј* итн.). Отпосле, меѓутоа, било извршено обопштување во таа смисла што, покрај основното значење (плод од дадено растение), почнала да го означува и самото растение, со што се изедначила со наставката *-ина*, на пример: *калинка* 'растение и плодот', *кајинка*, *малинка* и др., спрема кои е образувана и именката *боровинка* 'растение и плодот' (< *бор-ов-инка*). Овој процес, т. е. опфаќањето на двете значења од страна на *-инка* во народните говори е нееднакво застапен, при што некои примери воопшто не се опфатени (сп. *буклинка*, *глогинка* и сл.). Со едното или двете значења, наставката *-инка* ја среќаваме, на пример, кај следниве именки:

бобинка в. црница, *боболка* — растение и плод, *боринка* (: *борина*), *буклинка* или *буквинка* 'плод од бука', *глогинка* 'глогов плод', *дудинка* = *бобинка*, *калинка* 'плодот и дрвото', *кајинка* 'плод од кајина', *маслинка* 'плодот и дрвото' (сп. „Откринал гранка *маслинка*“. БМ, стр. 377), покрај *маслина* („Коња си врза за тњка *маслина*“. БМ, стр. 341), *мурилка* или *мурвинка* 'плодот и дрвото' в. црница, *џланинка* (дијал.) 'јагода', *џрлинка* или *џрлинка* 'плодот и самото растение', *шиклинка* (Жупа) 'шишарка од даб', *шијинка* 'шипов плод' и др., преку кои *-инка* минала и на примери што означуваат назив на дадено растение: *мевмединка* (дијал.), *слабинка* (дијал.) 'јоргован', *џурчинка* (дијал.) и др. Од друга страна, понатамошно оддалечување од ова значење претставуваат примери од видот *грождинка*, *шиблинка* 'бодлива прачка' и сл., кои го пополнуваат бројот на разгледаните примери на стр. 249 и 250.

б) М а т е м а т и ч к а д р о п к а :

Деминутивниот карактер во значењето на оваа наставка во литературниот јазик е исползуван за обележување *дропка* во областа на математиката. Истава функција, меѓутоа, покрај *-инка* ја има и наставката *-ина*, на пример:

„*џоловина* и *џоловинка*, *џрејина* и *џрејинка*, *чейврџина* и *чейврџинка*, *џејина* и *џејинка*, *шесџина* и *шесџинка*, *девејина* и *девејинка*, *сџојина* и *сџојинка*“⁴⁾ итн., како и дијал. *џолијинка* („Како се сечит јабољко на двенадесет *џолијинки*“. Материјали за преспанскиот говор, МЈ, кн. VII, стр. 192).

⁴⁾ Б. Конески, Граматика на македонскиот лит. јазик, 1954 стр. 58.

Од двете наставки со истово значење предност секако би требало да има наставката *-инка*, бидејќи втората *-ина* во примери што свршуваат на *-гесей*, а исто така и во оние на *сѝоштина*, означува приближна бројност.

в) Иронично-демутивно значење:

Затврдувањето на ова значење на *-инка* преку основното (деминутивно-хипокористичното) се објаснува со неговата природа, бидејќи обично обележува нешто мало, слабо, неразвиено и сл., поради што лесно добива и иронична, т. е. пејоративна нијанса. Следната етапа во доразвивањето на оваа нијанса е нејзиното превладување над основното, т. е. демутивно-хипокористичното значење, со што се одвојува од него и стапува посебно значење. Врската со основното значење сепак тука сè уште не е наполно прекината, што се гледа од фактот дека *-инка* кај ваквите примери не претставува наставка со изразито пејоративно значење, како што е тоа случај со наставките *-ишѝе* и *-ло* (*-ало*, *-ило*).

Кај именките од овој вид *-инка* означува лице, животно или предмет со својство од основата кое по квалитет и квантитет е нешто послабо одошто во основната именка. Така, на пример, *мајстѝоринка* означува таков мајстор кој понешто разбира од мајсторската струка. Ова својство е веќе само по себе такво што ваквиот мајстор се замислува како неискусен и површен, т. е. претставува еден вид квазимајстор, со што ироничната нијанса тука сама се наметнува. Во народните говори ова значење на *-инка* има нееднаква распространетост. Особено често е, на пример, во полошкиот, поречкиот, кичевскиот и други западномакедонски говори, додека на повеќето источномакедонски говори обично не им е познато. Во литературниот јазик ваквото значење на *-инка* е застапено главно кај именките што означуваат лице, кое е, впрочем, најраспространето во повеќето наши говори. Меѓу именките со ваква нијанса во значењето можат да се приведат, на пример, следниве:

будалинка 'неинтелигентен човек, слаб со паметта', *војводишка* 'слаб, неугледен војвода' *измекаринка*, *кмејинка* („А једни чорбације што сат мало позенгини, како *кмејинке*, па тија велат. . .“ К. Пејчиновиќ, Огледало), *козаринка*, *мајстѝоринка*, *овчаринка*, *офицеринка* 'неугледен офицер, офицер со мал чин', *ѝисаринка* („Кој не бил професор, учител, ситна *ѝисаринка* или било што од тој ред. . .“ К. Чашуле, Раскази), *ѝојинка* („ . . . колку вода протече а *ѝојинка* в село не видовме“. Цв. Мартиновски, Луѓинци), *своеѝинка* или *својшчинка* (Ст. Попов, Крпен живот, I) 'далечен роднина, но обично без пејоративен призвук', *ѝуцаринка*, *чаушинка* и др., како и примери од видот „*будал/еѝ/инка*, *глуѝуѓинка*, *ѝеќекељинка*, *шуѝтраќинка*“⁶⁾ и понови образувања какви што се *ѝисаѝељинка*, *ѝоеѝинка* и сл.

⁶⁾ Т. *Сѝамѝоски*, Градскиот тетовски говор, МЈ, год. VIII, кн. I, стр. 96.

Иронично-деминутивна нијанса секако имаат и примерите од видот „*волинка*, . . . *коџинка*, *мажинка*, *куќинка*, *џрасинка*“ итн., кои Видоески во „Кичевскиот говор“ ги зема како аугментативи⁶⁾. За одбележување при оваа нијанса во значењето на *-инка* е, освен тоа, дека му е својствена главно на македонскиот јазик, каде од споменатите говори сè повеќе се затврдува и во литературниот јазик. Во оние српски и бугарски говори кои ја познаваат наставката *-инка*, оваа нијанса изгледа не е застапена или затврдена, при што на српскохрватскиот и бугарскиот литературен јазик во секој случај воопшто не им е својствена.

Од сето изнесено за наставката *-инка* се гледа дека, покрај основното значење, кое навистина е доста запазено, но се карактеризира со извесна ограничена распространетост, се развиле и други, секундарни значења, така што *-инка* и тука претставува, повеќе или помалку, продуктивна наставка, особено во посочените народни говори.

Наставката *-улка* (< *-ула* и *-ка*). Слично на разгледаните наставки, претставува исто така дериватна наставка, која е добиена по пат на вкрстување на ароманската наставка *-ула* и домашната наставка *-ка* во примери од видот *кошула* (< лат. *cășulă*), *марула* и сл. + *-ка* > *кошулка*, *марулка*. Од вакви примери по метанализа се издделила нова наставка *-улка* која отпосле минала и на домашни основи, т. е. се образувани примери кои ја немаат наставката *-ула*. Домашната наставка *-ка* тука послужила за засилување на експресивната нијанса на *-ула* која кај последнава, по потекло странска наставка, била избледена или не се чувствувала. Нешто поголема распространетост именките од овој вид имаат главно во некои од народните говори (во дел од западномакедонските, јужномакедонските и др. говори). Самото образување на именките на *-улка* станува главно од именски основи. Од друга страна, карактеристично за образувањата со оваа наставка е секако фактот дека голем дел од нив денес напoлно ја изгубиле некогашната експресивна нијанса. Деминутивно-хипокористична нијанса кај ваквите примери обично се изразува преку наставката *-че*, *-е* и сл. Од оваа причина именките на *-улка* со запазена експресивна нијанса во литературниот јазик се доста ретки. Почесто од нив се среќаваат, на пример, следниве образувања: *брадулка* дем. од *брада*, *гредулка*, *свездулка* (В. Куноски), *снегулка* („Заледени со *снегулки* и *свездулки*“).

Бројот на примерите без експресивна нијанса или со изгубена ваква нијанса, како што одбележивме, во современиот јазик е значително поголем од приведените образувања, на пример:

гадулка, *грумулка*, *гудулка*, *јакулка* в. *јакуцка*, *качулка*, *марулка* = *марула*, *мразулка* = *мрузулец* или *мразурец*, *-ка*, *невесџулка*, *џуцулка* в. *џуцка*, *чурулка* в. *чурилка*.

Со овие примери гласовно се совпаѓаат и именките *висулка* и *џујулка* кои се веројатно образувани спрема схрв. *висуљак*, *џујуљак*, како и именката *мрсулка* (< *мрсул* и *-ка*).

За наставките *-еџика* и *-уринка* в. стр. 290 и 293.

⁶⁾ Македонски јазик, год. VIII, кн. I, стр. 81.

Наставката -урка (< -ура и -ка). Оваа дериватна наставка настанала исто така по пат на вкрстување, а имено од наставката -ура, која обично има пејоративно значење, но која во нашите говори воопшто е слабо застапена, и наставката -ка со деминутивно значење, кое во случајов надвладало над значењето на -ура, така што новонастанатата наставка се карактеризира со деминутивно или деминутивно-хипокористично значење, на пример: *кожура* (во нашите говори денес најчесто без пејоративна нијанса во значењето) и -ка >*кожурка*. Од вакви примери со метанализа се сфатила како одделна наставка, така што ја среќаваме и во примери кои не се познати со наставката -ура. Инаку образувањата на -урка нешто повидлива распространетост имаат главно во одделни западномакедонски говори, но независно од тоа оваа наставка придобила извесна продуктивност и во литературниот јазик, на пример:

кукурка, покрај *куќурче*, *куќарка*, *мразурка*, покрај *мразурец*, *мразулец*, *мразулка*, *џеслурка* (: тесла), *чашурка* и др.

Извесни примери од овој вид сепак ја изгубиле експресивната нијанса во значењето. Таков е случајот, на пример, со именката: *гајѓурка*, покрај *гајдуница*, *кожурка* в. *кожурец*, *џечурка*, *чешмурка*, *чучурка* в. *шопурка* и др. Од друга страна, некои примери на -урка само гласовно се совпаѓаат со образувањата од овој вид, поради што се исто така без експресивна нијанса во значењето, односно се употребуваат наспоредно со формите без -ка (сп. на. пр. *мисурка* и *мисур*, *џуџурка* и *џуџур*, *шойурка* и *шойур* и сл.).

Наставката -ушка (< -уша и -ка). За оваа дериватна наставка е карактеристично дека е застапена во примери со различни основи — именски, придавски, глаголски и синтагми (*вреќушка*, *голушка*, *вртимушка*, *наглавушка* и сл.), што не може да не се одрази врз значењето на ваквите примери. Деминутивна, односно деминутивно-хипокористична нијанса во значењето имаат главно примерите од типот *вреќушка* и некои други што се образувани спрема нив. Примерите од овој вид не се многубројни, но за разлика од оние на -уша, кои претставуваат ретки дијалектизми, познати им се на повеќето наши говори, а во извесна мерка и на литературниот јазик, така што при потреба можат да се образуваат нови примери. Тука се однесуваат, на пример, следниве образувања:

вреќушка (: *вреќа*), *кајушка*, *куќушка*, *нивушка* и др., аналогно на кои е образувано *залагушка* и др., со кои случајно се совпаѓаат и примерите *гугушка*, покрај *гугушка*, *џемјанушка* и др.

Освен во приведените примери, -ушка е застапена и во примери од видот дијал. *гаќушка* (: *гаќушко*), како и во извесен број други образувања, каде главно ја изгубила својата експресивна нијанса. Меѓу нив спаѓаат, на пример, следниве:

брбушка, *виљушка*, *врбушка* 'врбова прачка; грмушка', *градушка*, *гравушка*, *грмушка*, *кркушка*, *кромидушка*, *менѓушка*, *џенушка*, *џрбушка* и др.

За наставката -ичка (< -ица и -ка) в. стр. 268.

Наставката -ко (< -ко). Претставува прасловенска наставка која со поголема или помала распространетост е застапена во сите современи словенски јазици. Образувањата на -ко се изведуваат од именска, придавска и глаголска основа, како и од извесен број синтагми и сложенки. Зависно од основата, кај именките на -ко се изделуваат следниве основни значења: а) носител на својство, б) номен агентис и в) деминутивно-хипокористично значење, преку кое се развило и се затврдilo и г а л о в н о - п о д б и в н а нијанса. За одбележување е, освен тоа, дека со исклучок на примерите *јаболко* и *клојко* (дијал.), покрај *клојче*, кои се од среден род, другите именки на -ко се од машки род. Оставајќи ги настрана првите две значења, тука се задржуваме на последното значење, како и на добиената преку него галовно-подбивна нијанса.

а) -ко во примери со деминутивно-хипокористично значење.

Примерите од овој вид се образуваат од именска основа, а самото деминутивно-хипокористично значење е едно од најстарите значења кај именките на -ко. Од двете нијанси што ги има ова значење — првата (деминутивната) во современиот македонски јазик е главно наполно изгубена, т. е. ваквите образувања денес не се сфаќаат како деминутиви (сп. *јаболко*, *клојко*, покрај *клојче*, и сл.). Прашање е, меѓутоа, дали сите примери од овој вид воопшто имале ваква нијанса во значењето, бидејќи за некои од нив е карактеристична неутралната функција на -ко, која е исто така една од основните кај многу наставки. . . Наполно подруг е случајот со втората нијанса на -ко која, макар што е исто така во низа примери забришана или наполно изгубена, во принцип добро се пази. Застапена е главно во следниве случаи: а) кај именки што укажуваат, односно обележуваат блиска родбинска врска или наклоност спрема некое лице; б) кај лични имиња; и в) во примери кои претставуваат персонаификација на животни или други поими. Овие три групи именки ја имаат следнава распространетост:

а) *бајко* или дијал. *бацко*, *брајко*, *внучко* („ти сега одиш, *внучко*, ама ако ти затреба нешто, не стегај се, прати ми збор“. Ј. Бошковски, Луѓе и птици), *душко*, *зейко*, *свајко*, *синко*; *бабајко*, *сйарејко*, *йосинко*, *сйројничко*; *овчарко* („... те молам, бре *овчарко*, не тепај го...“ М. Цепенков, СБНУ, т. XIV, стр. 154);

б) *Борко*, *Васко*, *Влајко*, *Драшко*, *Јовко*, *Нацко*, *Кочко* (Костандин), *Дичко* (Димитар), *Јошко*, *Мишко*, *Ташко* (Анастас) итн.

За одбележување е тука дека преку ваквите примери наставката -ко минала и на некои муслимански имиња од видот: *Иско* или *Уско* (< Усеин), *Речко* (< Реџеп) и др.

в) *волчко*, *ешко*, *зајко*, *змејко*, *кукурајко*, *йрчко* („Зошто, бре *йрчко*, гризиш јаглење“. М. Цепенков, СБНУ, VIII, стр. 220), *рачко* („И зборува *рачко*, млад *стројничко*“; В. Николески, Крај огниште), *шаралешко* (сп. *ешко шаралешко*); или: *виорко*, *северко* ‘северен ветар’, *снешко*; *сончко*, *месечко*, *сечко*, *јануарко*, *сейтемврико* и др.

Кај приведените и ним слични примери х и п о к о р и с т и ч н а т а нијанса на *-ко* е главно добро запазена. Ваквата нијанса честопати варира, при што нешто повеќе е потцртана во примери од видот *бауко, внучко, месечко; Иуко, Науко, Сашко* и сл., каде *-ко* обично ја засилува експресивната нијанса на наставките *-це, -че* и *-ше*. Што се однесува до распространетоста на ваквите примери, останува факт дека нови примери ретко се образуваат, кое секако не зборува за изразита продуктивност на *-ко*, и покрај тоа што образувањата од овој вид се сосем обични и доста распространети. Од друга страна, и тука, слично на други образувања со вакви наставки, х и п о к о р и с т и ч н а т а нијанса во доста примери е изгубена, поради што се совпаднале со основната именка, односно службеното име, со кое дридобиле нова функција. Ваквите случаи се обично најчести кај првиот и вториот тип образувања. Спорадичното губење на оваа нијанса кај примерите на *-ко* е обусловено главно од тоа дали основната именка се пази или е подзаборавена, односно наполно потисната од изведената именка, каков што е случајот, на пример, со образувањата од видот *брајко, вујко* (сп. пол. *wuj*), *нунко, сѝрико, ѿајко* или дијал. *ѿејко* (БМ), *цауко, чичко*; или: *сѝарејко, сечко* и др. Во случаи кога основната именка не е потисната од изведената, х и п о к о р и с т и ч н а т а нијанса кај *-ко* е главно редовно запазена (сп. *зејко : зеј, свайко : свай, синко : син* и сл.). Губењето на оваа нијанса при *-ко* е исто така често во примери што означуваат машки лични имиња, но кои всушност претставуваат галовни форми. Главна причина за губењето на ваквата нијанса кај *-ко*, слично на други наставки од овој вид, е секако честата употреба на галовната форма, што доведува до подзабораване и наполно потискување на основното име. Во вакви случаи споредувањето меѓу основното и изведеното име изостанува, односно последново го заменува првото (основното), со што ја губи својата експресивност, на пример:

Ангелко, Неделко, Сѝоилко, Темелко; Бранко, Велко, Живко, Здравко, Јанко, Левко, Пейко, Славко, Сѝанко, Трајко и др.

Губењето на експресивната нијанса во вакви примери е сепак изразено во нееднаква мерка и воопшто претставува доста сложен и незавршен процес. Од друга страна, треба да се одбележи и тоа дека некои вакви имиња веројатно и немале експресивна нијанса во значењето или во секој случај одамна ја изгубиле, на пример : *Марко, Неделко; Босилко, Василко, Темелко* и др.

2. *-ко* во примери со подбивно-галовна нијанса во значењето.

Ваквата нијанса во значењето кај примерите на *-ко* можела речиси во еднаква мерка да се развие како од именките со придавска така и од оние со глаголска основа, т.е. преку значењето носител на својство или преку помен *agentis*, кое исто така може да мине во носител на својство. Подбивната нијанса тука првобитно била секундарна, односно случајна, која се затврдила преку примери образувани од придавска или глаголска основа, која сама по себе означува

нешто неубаво или непријатно. Отпосле од такви примери наставката *-ко* со оваа нијанса минала и на примери со именска основа при кои, меѓутоа, подбивниот елемент е главно секогаш присутен. Така, во современиот јазик ваква нијанса во значењето имаат, на пример, образувања од видот *симидарко, свадбарко; вљубенко* и сл., основата на кои сама по себе не содржи ништо негативно, а тие сепак редовно се придружени од подбивна нијанса во значењето. Меѓу именките со ваква нијанса во значењето можат да се изделат, на пример, следниве образувања:

а) Од глаголска основа:

брболко, брблјико или *брборко, бречко* (дијал.) ‘плачко’, *бричко* ‘оној што гледа секогаш да е избричен, мазен и кој во тоа претерува’, *буцко* ‘буцкало’, *влечко, грдорко, задирко*, покрај *загорко, закачко, зејко, клечко, кокорачко, лашко*, покрај *лажго* < *лаж-ко*), *мочко* или *јомочко, мрморко, нейослушко, ѓлачко, јосерко, јрчко* ‘плашливо’, *јрчко* („...сезналец и невозможен *јрчко*“). К. Чашуле, Раскази), *шмрчко* (Матов, СБНУ, VIII), *сианко* („Таков е тој голем спанко“, Ж. Чинго, НП, стр. 157), *цимулко, дијал. црчко* и др.

б) Од глаголски придавки:

вљубенко, вообразенко (лит.), *зрвенко, некрсиенко, немиеенко, нейранко, несјанко*, покрај *јосјанко, расијанко*; или *бегалко* ‘оној што бега од дома, од училиште и сл.’

Без подбивна нијанса во значењето, односно лексикализирани примери претставуваат именки од видот *оживелко* ‘кромид’ (сп. гатањката „*Оживелко, живелко*, со дванаесет кожи завиен“. Матов, СБНУ, VIII). Експресивната нијанса е, меѓутоа, добро запазена во примерот *сукнајско* (Ст. Попов).

в) Од именска основа:

Особеност кај образувањата од овој вид секако претставува фактот дека придавањето на *-ко* најчесто станува кон именките на *-ар, -еш* (< *-еж*), *-уш* кои по пат на метанализа се сфаќаат како дел од наставката *-ко*, така што се добиени дериватните наставки *-арко, -ешко, -ушко, -урко* кои, повеќе или помалку, истапуваат и како самостојни наставки, задржувајќи ја споменатата нијанса на *-ко*, на пример:

-арко: бечварко ‘ироничен назив за оној што носи бечви’, *гакарко* или *гакешко, гакешарко* ‘1. лесно облечен човек; незрел човек’, *граварко* или *грашарко* ‘грашар’, *гнојарко* (дијал.), *кромидарко, симидарко, свадбарко*;

-ешко: брбешко, дијал. *гџгулешко* ‘скокотлив човек’, *крадешко, момешко* (Дебарско) < *моми* = *мами, мрзешко, јрдешко, смрдешко*

шко; или: *лајнешко, ѝарѝалешко*, покрај *ѝарѝалко, ѝорбешко*;
-ашко: *ѝейелашко*;

-ушко: *клаушко, гаќушко, лигушко, мекушко*;
-урко: *мазурко* 'мазник' и сл.

Придавањето на *-ко* кон примери без споменатите или други слични наставки е далеку поредок случај. Такви се, на пример, образувањата од видот *гурелко* (гурелавко) или (дијал) *дрлко, мешко, мрсулко, ѝиѝерко* 'лут, избувлив човек' (сп. и прекар *Пѝерковски*). Од друга страна, за одбележување е исто така дека еден дел од ваквите образувања со исто значење се среќаваат и без наставката *-ко*, на пример: *грашар, симидар; лајнеш, смрдеш, ѝорбеш; клауш, лигуш* и др.

г) О д синтагми и сложенки:

безаќешко, веѝрогонко, лиживаганко, неранимајко, ѝољубознајко
(И. Сланштанец, Времиња и луѓе), *сезнајко* и др.

Карактеристично за примерите од сите четири групи е дека всушност означуваат носител на својство што произлегува од основата, т. е. имаат значање кое им е својствено на примерите изведени од придавска основа. Сепак постои извесна разлика меѓу нив, бидејќи именките од овој вид се разликуваат по тоа што обично редовно содржат иронична (подбивна) нијанса, независно од својата основа (сп. *симидарко, свадбарко*), додека кај првите ваквата нијанса во значењето зависи само од основата (сп. *лабавко, дремливко* итн., но: *убавко, црвенко* и сл.). Од друга страна, образувањата од овој вид се разликуваат од оние со придавска основа и по тоа што обично имаат и преносно значење со пејоративна нијанса (сп. *ѝрчко, бегалко, грашарко, безаќешко* и др.).

Наставката *-ок* (< стсл. *-ъкъ*). Со нешто поизменет гласеж, застапена е во сите словенски јазици. Во современиот македонски јазик со неа се образуваат именки од различни основи, при што оние кои се изведени од именска основа имаат неутрално, структурално или деминутивно-хипокористично значење. Тука се задржуваме на последново.

При ова значење *-ок* се среќава и во форма на *-чок*, која е добиена со вкрстување на *-че* и *-ок*, каде последнава служи за засилување на експресивното значење на *-че* (сп. *дарче* и *-ок* > *дарчок*). За разлика од повеќето наставки со експресивна нијанса во значењето (сп. *-ка, -ко, -е, -це, -че* и др.), образувањата на *-ок, -чок* не се застапени во сите наши говори и имаат главно ограничена распространетост и во говорите што ги познаваат. Литературниот јазик ваквите образувања сепак ги прифаќа, така што претставуваат еден вид продуктивна категорија, особено во поезијата. Во однос на повеќето други вакви наставки особеност кај *-ок* претставува дека експресивната нијанса во значењето тука превладува над деминутивната нијанса (сп. *браѝок : браѝче*). Во современиот јазик именките од овој вид се образуваат од именки од машки род, на пример:

-ок: *брајок* (БМ, СБНУ, VIII), *грашок* '1. гравче; 2. схрв. грашак', *грехок* (БМ), *гренок*, *зборок* („Помиња по тува Виша да ја вида, *Зборок* да ѝ реча“. БМ, стр. 388), *лишток*, *огинок*, *јрсјок*, *синок*, *сонок* и др.

И покрај тоа што експресивната нијанса е обично добро запазена, некои вакви примери се веќе без таква нијанса во значењето. Таков е случајот со именките: *венок* (Малешевско) 'невестински украс за на глава', дијал. *цвјшток* 'в. пвзт, цут'.

-чок: *вешерчок*, *гнојчок* („Ако им фрлиш *гнојчок*, ќе земиш нешто“. И. Сланштанец, *Времиња и луѓе*, стр. 13), *грефчок* (А. Белиќ, *Галички дијал.*), *гарчок* („Шчо ка мене *гарчок* ме даруват, сиот *гарчок* гебе ка поклона“, нар. песна од Дебарско, СБНУ, VII, стр. 97), *денчок*, *дремчок* (Мазон), *зборчок* (нар. поез.), *зрачок* (дијал.), *ловчок* („... си отиде *ловчок* да си ловит“. СБНУ, VI, стр. 51), *малчок* < тур. *mal* 'имот', сп. „... та ем ќе има работница во куќата, ем *малчокош* и сета сермиичка ќеше да остане за вија моите дечуманци“. Ст. Попов, *Крпен живот*, I, стр. 114), *мрачок* (Ст. Попов, *Опасна печалба*, стр. 31), *овечок* (Порече), *речок* („Ошче *речок* не изрече, реч отиде дур на царот“. СБНУ, VI, стр. 14), *сончок* („... ела *сончок*, ела *дремчок*“. Мазон) и др.

Поради губењето на врската меѓу изведената и основната именка, и тука во некои примери дошло до губење на експресивната нијанса во значењето, при што некои од нив послужиле за диференцијација на значењето. Од ваков вид се, на пример, образувањата: *јачмичок* или *смичок* (Тиквешко) 'чирче на клепките': *јачмен*; или дијал. *ојинчок* 'опинок' („... а Илко си плукна на *ојинчокише* и, де бре, а бре, уште каде ручек време стаса в село“. Ст. Попов, *Крпен живот*, I) и др. Тука не спаѓаат, меѓутоа, примери од видот *гидљок* (дијал.) 'дедиште', кој е изгледа изолиран и при кој пејоративното значење можело да се развие преку некое друго значење на оваа наставка.

При споредба на примерите на -ок и оние на -чок лесно се забележува дека последниве се пораспространети, што секако се должи на нивната врска со образувањата на -че, која е една од нашите најраспространети наставки со експресивно значење. Треба да се одбележи, меѓутоа, дека и покрај ваквата врска, обично не доаѓа до нивното заменување, односно замешување, бидејќи овие на -ок, -чок имаат подруга функција од образувањата на -че (сп. *брајок* : *брајиче*).

Наставката -ец (< псл. -ьць < иевр. -ико). Потекнува од псл. наставка -ьць, која како доста распространета истапува уште во старословенскиот јазик, а таква е, повеќе или помалку, и во современите словенски јазици. Промени кај неа се забележуваат главно во однос на некои значења и функции кои се развиле во поново време (сп. на пр.

поткрепување на наставката *-јанин* во примери од видот *велешанин + -ец > велешанец*, со што е изделена дериватната наставка *-јанец*), или пак обратно — станале слабопродуктивни (деминутивното значење).

Во современиот македонски јазик *-ец* кај именките образувани од именска основа се карактеризира со следниве две функции: неутрална или структурална функција, и б) деминутивно-хипокористично значење, кое во случајов претставува предмет на разгледување. Особеност доста карактеристична за образувањата од вториот вид примери е секако тоа што еден дел од нив наполно ја изгубил својата експресивна нијанса (сп. на пр. полно губење на ваквата нијанса: *венец, свонец, јармец, клинец, колец* и др.). Во резултат на оваа промена во значењето на *-ец*, последнава во современиот јазик истапува предимно со хипокористична нијанса, која првобитно била секундарна, односно придружна кај неа. За постоењето на деминутивната нијанса кај оваа наставка денес заклучуваме главно спрема ваквите примери во другите словенски јазици, во дел од кои се пази, како и од извесен број називи за место од видот *Градец* (сп. и *Поградец*), *Крстиец, Манасџирец, Прилепец, Цуцулец* (ритче во Барово, Тиквеш) и кои веројатно исто така можеле да имаат таква нијанса. Но, додека деминутивната нијанса е главно изгубена, втората (галовната) се распирила за сметка на првата, при што *-ец* со неа претставува доста распространета и продуктивна наставка, на пример:

босијанец, вејрец, гласец, градец, грашец, покрај *граше*, *гравче, гробец* („Им ископа еден *гробец*, Си закопа девет деца“. БМ, стр. 360) *динарец* („А за винце пак ќе се напијат, ако им остане некој *динарец*. . .“ Ст. Попов, Крпен живот, II), *дождец, живоџец*, („ . . . ќе ни биде добар *живоџецов*“) Ж. Чинго, Нова Пасквелија), *здивец, брашец* („Не брзај, *брашец*, ќе дојде редот и на тебе“. Ж. Чинго, НП), *имоџец, лебец, лисџец, медец, народец* („И кога ќе видиш *народецој* си има работа“. И. Сланштанец, Времиња и луѓе, стр. 52), *огинец* или *огнец, ѓламенец, ѓрашец* (сп. цветен *ѓрашец* и сл.), *расолец, сайунец* („ . . . што мака имам аци штрко. Немам си *сайунец*“. М. Цепенков, СБНУ, XV, стр. 156), *снежец, ѓуџуџуец, цвешец, шеќерец* („ . . . да има мавца, мевце, *шеќерец* и јајца, рамна во Мариово не ќе ѝ биде ни една домаќинка“. Ст. Попов, Крпен живот, I, стр. 71) и др., аналогно на кои се образувани и *кашџалец, ѓриходец* и сл.

При образување на вакви примери од именки што свршуваат на *-к* се врши редување, односно *к* минува во *ч*, на пример: *босилчец, зрачец, мозочец, човечец* („*Човечец* со слабичок врат. . .“, превод од „Мојот американски ацилак“ и др.

Од изнесеното за наставката *-ец* се гледа дека примерите со посоченото значење се доста распространети, како во народните говори така и во литературниот јазик. Не помалку важен факт во поглед на продуктивноста на *-ец* со оваа нијанса во значењето е секако видот на приведените и ним слични примери. Имено лесно се забележува дека

меѓу нив речиси нема наследени примери, т. е. претставуваат понови и најнови образувања кои, слично на примерите со наставката *-ок*, се изведуваат од именки од машки род. Од друга страна, отсуството на експресивната нијанса во примери од видот *дулец*, *шруиец* и сл. не може да се земе како карактеристично за оваа наставка.

Наставката *-е* (< стл. *-а*). Има прасловенско потекло, при што во старословенскиот јазик служела за обележување на млади суштества. Образуванијата на *-а* се среќаваат веќе во црквенословенските споменици (сп. „агън^а, покрај агъньць, клѹс^а, козьл^а, покрај козьлиштъ, осьл^а, отроч^а, овъч^а, жребл^а“) и др. Сепак во пораниот старословенски период изгледа уште не била затврдена како продуктивна наставка, поради што не нашла соодветен одраз во старословенските споменици. Тргувајќи од овој момент, Вондрак го заклучува следново: „wir finden hier im Aksl. noch nicht дѣт^а, кур^а, тел^а, sondern dafür дѣтиштъ, куръ, тельць“, о. с. стр. 664, § 690. Во подоцнежните текстови, меѓутоа, ваквите примери се во секој случај доста распространети, што значи дека *-е* како наставка рано се затврдила. От споменатите и слични образувања таа отпосле минала и на примери при кои воопшто означува нешто мало или мило, т. е. не само суштество туку и предмет, дел од телото и сл. со експресивна нијанса. По овој начин дошло до проширување на основното значење на *-е*, што нашло одраз и во распространетоста, односно продуктивноста на оваа наставка.

Во современиот македонски јазик *-е* спаѓа меѓу почестите наставки од овој вид, која истапува со две нијанси — *деминутивно* и *покористична* и *хипокористична*. Првата од нив е застапена или превладува главно кај именки што обележуваат предмети, делови од телото и други поими, а втората кај суштества, вклучително и лични имиња — машки и женски. Некоје постриктно делење на овие две нијанси одвај ли е можно, бидејќи и двете носат субјективен печат, при што малото секогаш собудува извесни симпатии и сл. Така, земајќи го предвид општото делење на именките од овој вид, можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

а) **Апелативи:**

воле, гуде, еже, ждребе, свере, јагне, јаре, јуне, маче, мече, овне, ѝеѝле, ѝиле, ѝрасе, ѝрле, ѝрче, сокле, ѝеле; браѝе, геѝе, маже, моме, сине итн., како и именки од видот *внуче, волче* (: волк), *девојче, зајаче, чавче, човече; зелниче, облаче, сангаче* и сл. кои денес во јазичната свест се сфаќаат со наставката *-че*; или: *меше, муце* (муцка), *ноже, нокѝе, носе, ѝрсѝе, раче*: или: *блузе, грне, книже, коше, крошне* (Ст. Попов), *кукле* („Играше со кукле свое и му скина раче“. В. Куноски, Герданче), *мосѝе, сѝомне, ѝорбе, чевлиња* (В. Куноски), *чешле*; или: *лисѝе, ѝразе, цвѝе; веѝре* и т. н.

*) *Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, I, 664.*

б) Лични имиња :

Ане, Боре, Веле (Велјан), Влаге, Диме (Димитар,-ија), Кире, Рисџе, Симе; Грозде, Каџе, Јиле, Маре, Наге, Сџојне; или: Доне (Андон), Миџе, Коле; Вене (Невена), Доре (Тодора), Жане (Снежана), Виле (Виолета), Цоне итн.

Кај приведените примери секако прави впечаток фактот дека претставуваат двосложни именки. Повеќесложните образувања се далеку поретки и се среќаваат предимно кај лични имиња од видот *Ангеле, Јанкуле, Микајле, Науме, Николе* и др., при кои експресивната нијанса е во голема мерка забришана или во секој случај послаба отколку кај двосложните образувања. Губење на експресивната нијанса во известна мерка се забележува и кај вторите образувања — личните имиња, кои се разликуваат од првите и во однос на самото образување, т. е. се изведуваат како од првиот така и од вториот дел на основното име или пак настанале по пат на соединување на одделни елементи од двата дела на личното име. Поради честата употреба или губењето на врската со основното име, извесен број вакви образувања во современиот јазик ја изгубиле, повеќе или помалку, својата експресивна нијанса, на пример: *Доксе, Павле, Пејре, Сџавре, Томе, Трене* и др. Единствена трага за губењето на експресивноста кај апелативите претставува именката *луле* = срв. лула.

Во однос на некои други наставки од овој вид (*-це, -че* и сл.), оваа наставка се одликува со тоа што г л о в н и о т елемент кај неа најчесто превладува над д е м и н у т и в н и о т (сп. *браџе : браџче, јуне : јунче, џиле : џилче, книже : книвче, снеже и снечче*). Главно од оваа причина заменувањето на образувањата на *-е* со такви на *-че* и сл. во пракса многу ретко станува (*лисџе и ливче, сине и синче*). Од друга страна, засилувањето на експресивната нијанса кај примерите на *-е* обично станува по пат на додавање на наставката *-це*, со што се добиваат образувањата на *-енце* (в. стр. 264).

Наставката *-це* (< стсл. *-ъце* < *-ько*). Како одделна наставка со деминутивно-хипокористично значење е застапена уште во првите старословенски споменици (сп. на пр.: *винъце, грѣвъце, словъце, чрѣвъце : чрѣво* и сл., но и во примери од видот *слънъце, срѣдъце*) — со незапазена таква нијанса во значењето. Поголема продуктивност и распространетост сепак придобила главно по старословенскиот период, и тоа само во некои од словенските јазици.

Во современиот македонски јазик *-це* се придава на апелативи од среден род и лични имиња, додека кај именки од машки и женски род истата функција обично ја има наставката *-че*. За одбележување е во случајов дека овие две наставки во поглед на употребата кај апелативите, а во голема мерка и кај личните имиња, се речиси наполно издиференцирани, така што случаите на мешање или заменување меѓу нив се сосем ретки и најчесто имаат дијалектен карактер (сп. *грвце* и дијал. *грвче*). Од оваа причина секако произволно заменување на *-це* со *-че* или обратно се чини необично и неприемливо за постојните јазични

норми на нашиот јазик. Разграничувањето во употребата на овие две адекватни по значење наставки е по сè изгледа обусловено, ако не наполно тогаш во голема мерка, од карактерот на основата на која се додаваат. Со оглед на тоа дека основите на именките (апелативите) од среден род, како и личните имиња, најчесто свршуваат на сонант (*л, р, н, в* или на експлозивна согласка *ћ* и *к* (сп. на пр.: *виделце, езерце, винце, варивце, желевец, млекце, жиџце* итн.), не е тешко да се забележи дека согласничката група која настанува со додавањето на *-це* е, општо земено, полесна за изговор отколку онаа што се добива со додавањето на наставката *-че* (сп. *лч, нч, рч; кч, џч* — последниве претставуваат две преградни согласки!). При една ваква издиференцираност во употребата на *-це* и *-че*, која е обусловена од фонетски причини, отпосле, се разбира, настапила генерализација во таа смисла што именките од среден род ја добиваат наставката *-це*, а оние од машки род — наставката *-че*.

Денес наставката *-це* е една од пораспространетите наставки која, како што одбележивме, е застапена: а) при апелативи и б) пригаловни и лични имиња, на пример:

а) А п е л а т и в и :

варивце, дрвце, желевец, мевце, мливце, љивце, словце, увце, цревце; бурилице, варилице („Мало грненце, слатко *варилице*“ БМ), покрај *варивце, виделце, грлице, кандилце, килце* („... ќе собереш некое *килице* жито“ Ј. Леов), *клејалце, колце* (: коло), *којалце, крилице, масолце, намешталце, огледалце, покривалце, ѓолце* (Порече), покрај почестото *ѓоленце, ралце, рилце, салце, свештилице, седелце, селце, ѓелце, ѓиркалице, цедилце, црвилце, челце; винце, зеленце, зрнце, свонце, рунце, сенце, имаџце* (И. Сланштанец); *ѓасомце; езерце, морце, ѓерце; говедце, жиџце, златце, којџиџце, корџиџце, решеџиџце, сџиџце; млекце, окце, јаболкце; неџце, ѓросце* и др.

Кај извесен број именки што свршуваат на *-је, -ке*, поради согласничките групи *зј, лј* или согласката *к* пред *ц*, односно поради нивниот тежок изговор пред *-це*, добиена е наставката *-иџце*, на пример: *грозџиџце, зелџиџце, лозџиџце, зглавџиџце, здравџиџце, цвеќиџце*. Од друга страна, во ограничен број именки од женски род е застапена и во форма на *-ца*, на пример: *врвца* (: врв, врвка), *крвца, мавца* (: маст), *ржца, солца* и сл., спрема кои е образувно и *џиџерца*. Со исклучок на примери од видот *јајџце* (сп. схрв. *јајџе*), *лице* (покрај *лико* = *лика*), *сонце, срце*, кои се одамна наследени, другите образувања на *-це* обично редовно ја пазат својата деминутивно-хипокористична нијанса во значењето.

б) Г а л о в н и и л и ч н и и м и њ а :

Аџце (Андреја), *Боџце, Гиџце, Гоџце, Коџце, Пеџце; Геџце* (Ангел), *Иџце, Миџце, Наџце, Поџце*; или *Аџце* (Анастасија), *Веџце, Маџце, Оџце, Тоџце, Цеџце; Раџце* (Драгана) итн.

Слично на апелативите, и образувањата од овој вид обично добро ја пазат експресивната нијанса во значењето. Независно од тоа, сепак, некои вакви примери имаат функција на лично име (сп. *Аце*, *-цо*, *Гоце*, *Орце* и др.), што наоѓа одраз и во извесен број презимиња (*Гицев*, *Давевски* итн.).

Наставката -енце (< -ѝнѝце или -л + -це). Како наставка затврдена е уште во старословенскиот јазик, но поголема распространетост и продуктивност придобила отпосле, и тоа главно во македонскиот и соседните словенски јазици. Настанала на два начина: а) по пат на метанализа во примери од видот *брашенце* < *брашѝнѝце* < *брашѝно*, и б) со додавање на -це кон именките на -л (агнл, дѣтл, жребл, телл итн.), каде -це ја поткрепува, односно засилува експресивната нијанса во значењето кај примерите на -л. Добиена на едниот или другиот начин, отпосле минала и на примери од видот *ведренце*, *месѝенце*, *сѝебленце*, *ѝисменце*, *кафенце*, *буренце*, *лозјенце* и сл. — основата на кои не содржи експресивна нијанса; или: *Васенце*, *Иценце*, *Маренце* итн.

Сличноста со наставката -це е секако изразена во тоа што -енце најчесто се додава на апелативи од среден род и лични имиња, машки и женски. Од друга страна, образувањата на -енце се разликуваат од оние на -це главно со поголема експресивност. Инаку изведувањето на образувањата на -енце станува главно преку именки на -е или -о, при што наспoredни форми со наставките -це и -че претставуваат доста ретка појава (сп. *ѝолце* и *ѝоленце*, *ѝасомце* и *ѝасменце*; *ѝрешленце* и *ѝрешленце*). Од многубројните образувања на -енце можат да се приведат следниве примери:

а) А п е л а т и в и :

алишѝенце, *баденце*, *брашенце* или *брашѝненце*, *бременце*, *буренце*, *вейѝренце*, *временце*, *грненце*, *ѓубренце*, *егенце*, *знаменце*, *јаженце*, *кафенце*, *коѝленце*, *лисѝенце*, *луленце*, *мезенце*, *ѝасменце*, *ѝоленце*, *семенце*, *ѝорбенце*, *кебенце*, *кесенце*, *кофѝенце*, *кумбенце*, *цветѝенце*, *чашенце*, *чевленце*, *чешленце*, *шишѝенце*; *газенце*, *мешленце*, *ноженце*, *нокѝенце*, *носенце*, *ѝрешленце*, *ѝрсѝенце* (прст), *раченце*, *усѝенце*; *здравјенце*, *грозјенце*, *лозјенце*, *цветкенце*, *покрај здравјѝце*, . . . *цвекиѝце*; или:

ведренце (ведро), *влакненце*, *врейѝенце*, *гнезденце*, *криленце*, *месѝенце*, *ѝалиѝенце*, *ѝасменце*, *ѝисменце*, *ѝалѝенце*, *ѝлашѝенце*, *рамѝенце*, *ребренце*, *сѝиѝенце*, *сѝакленце*, *сѝебленце*, *ѝесѝенце*; или: *волѝенце*, *гудѝенце*, *ждрѝенце*, *јагњѝенце*, *јарѝенце*, *куѝренце*, *магарѝенце*, *муленце*, *орленце*, *ѝеѝленце*, *ѝилѝенце*, *ѝрасѝенце*, *соколѝенце*, *ѝелѝенце*; *бебенце*, *деѝенце*, *момѝенце*, *чуѝенце*; или:

баѝенце, *боженце*, *брашѝенце*, *дегенце*, *ѝаѝѝенце* итн., сп. и *добрѝенце*, *грушѝѝенце* и сл.

*) W. Vondrák, Vergleichende slav. Grammatik, 621, § 604.

Освен кај приведените и ним слични примери, оваа наставка е застапена и кај примери од видот *каченце, кученце, маченце, меченце, сираченце* и сл., преку кои е всушност добиена дериватната наставка *-ченце* (в. стр. 276). Од друга страна, со образувањата на *-енце* се совпаднаваат и примери од видот *врејенце, јачменце, коленце, раменце* кои се всушност образувани со наставката *-це*, но по метанализа, како и под влијание на именките на *-енце*, во свеста се izdelува наставката *-енце*, толку повеќе што во поглед на значењето овие примери не се разликуваат од оние на *-енце*.

б) Галовни имиња:

Аџенце (Александар), *Боренце, Васенце* (Васил, Василка или Васка), *Властенце, Кайџенце, Лиленце, Маренце, Рисџенце; Коленце* (Никола), *Насенце* (Анастас), *Гиленце; Наумченце* итн.

Галовната нијанса во значењето, како кај апелативите така и кај последниве образувања, е особено истакната. Ова е главно причина што именките од видот *веленце* со забришана експресивна нијанса се сосем ретки, а самите галовни имиња од истата причина обично не истапуваат во функција на лично (службено) име.

За дериватните наставки *-ленце* и *-ченце* в. стр. 276 и 284.

Наставката *-ица* (< стсл. *-ица* < *-їка*). И оваа наставка има општословенски карактер, при што со некои свои значења е особено распространета во српскохрватскиот јазик. Кај именки образувани од именска основа за современиот македонски јазик се карактеристични следниве значења, односно функции на *-ица*: а) структурална функција; б) обележување женски корелатив спрема оној од машки род, и в) деминутивно-хипокористично значење кое тука го izdelуваме како предмет на разгледување.

-ица во примери со деминутивно-хипокористично значење. Повеќето иследувачи кај ова значење обрале внимание дека стои во непосредна врска со споменатото второ значење — обележување на женски корелатив спрема оној од машки род, што му дава право на проф. Дорошевски да мисли дека честопати дури не е можно да се оддели едното од другото¹⁰). Карактеристично за примерите со ова значење е дека во современиот македонски јазик имаат, општо земено, значително послаба распространетост отколку во старословенскиот и српскохрватскиот јазик. Оваа особеност се должи на повеќе причини, од кои најважни се секако следниве: наспоредно со *-ица* истово значење го имаат и наставките *-ка, -е, -це*, како и дериватните наставки од видот *-иче, -ичка* и сл., кои во низа случаи се обично

¹⁰) „Zresztą zupełnie pewne określenie tych wyrazów, w których *-ica* znaczy tylko rodzaj żeński (płeć żeńska), od tych, w których dołącza się do tego pewien odcień deminutywny, jest często niemożliwe“. Monografie słowotwórcze, PF, XIII, § 72.

поизразни, покарактеристични и попродуктивни наставки одошто *-ица*, поради што честопати се прошириле за нејзина сметка, односно ја потиснале.

Потиснувањето на *-ица* со посоченото значење било во голема мерка потпомогнато и од фактот дека во низа примери истово е наполно изгубено. Самото губење на ваквото значење кај *-ица* е обусловено од повеќе причини, како на пример од исчезнувањето на основната именка (сп. *иолица*, *улица* и сл.), поради оддалечувањето од основната именка (*мајица*, *ијица*), од извршената диференцијација на значењето (*главица* 'зелка, лук, кромид и сл.': *глава*, *веѓица* 'раб на платно' : *веѓа*, *кобилица* '1. коска кај птиците; 2. дел од виолината и сл.': *кобила* итн.) и др. Не е без значење во случајов и фактот дека *-ица* воопшто е честа наставка со другите свои значења.

Поради овие и слични причини, значителен број примери на *-ица* со некогашното деминутивно-хипокористично значење во современиот јазик ја изгубиле оваа нијанса. Сепак, и покрај таквото губење во низа примери, како и потиснувањето на *-ица* од страна на споменатите наставки, последнава со ова свое значење во современиот македонски јазик е, општо земено, добро запазена. Распространетоста на примерите од овој вид, односно самата продуктивност на *-ица*, во народните говори е, меѓутоа, различно застапена. Најмногу е распространета, а во исто време и најпродуктивна, во северните говори, што е наполно разбирливо со оглед на нивната граничност со српските говори каде, како што споменавме, е најчеста. Доста честа е, освен тоа, во народното творештво, во кое посочените наставки, особено дериватните, се значително послабо застапени или отсутствуваат. Од друга страна, во дел од нашите говори, особено во источните и др. со истово значење превладува наставката *-ичка*, додека за повеќето од нив е карактеристично наспоредно употребување на *-ица* и *-ичка*. Очигледно е, меѓутоа, дека во вакви случаи сè повеќе се затврдува и шири наставката *-ичка*, кое, меѓу другото, се гледа од фактот дека најголем број примери на *-ица* се среќаваат наспоредно со наставката *-ичка*. Ваквата положба на *-ица* и *-ичка* во народните говори во голема мерка се пренесува и во литературниот јазик каде поновата наставка *-ичка* во низа примери обично се претпочита пред *-ица*. Но независно од тоа последнава е сепак и со ова свое значење сè уште доста честа наставка. Примерите во кои ја среќаваме можат да се разделат на две групи: а) апелативи и б) галовни и лични имиња:

а) А п е л а т и в и :

алвица (М. Цепенков) и *алвичка*, *бабица* '1. хипок. од баба; 2. акушерка' и *бабичка*, *брадица* и *брадичка*, *водица* (дијал. *војца*) и *водичка*, *душица* и *душичка*, *живиница*, *земјица* и *земјичка*, *свездица* (В. Подгорец, Развигорче) и *свездичка*, *иглица* („*Свекрвице*, сребрена *иглице*“: БМ, стр. 480), *коковчица* („*кокошчице* мила, дека си ни била“: М. Цепенков, СБНУ, XV), *јайрвица* (БМ), *кадрица* (коса), *кашица* и *кашичка*, *костица*, *кошулица* (БМ), *круница* (лит.), *куќица* и *куќичка*, *лаѓица* и *лаѓичка*, *мамица* или *мајчица* и *ма-*

мичка, манџица и манџичка, мушица и мушичка, невестийца, нивица и нивичка, овчица и овчичка, ѓарица 'I. дем. пара; 2. хипок. пари' и *ѓаричка* (М. Цепенков), *илочица* и *илочичка, ѓогачица, ѓонаџица, ѓостелица, ѓроменица* („Јас ти носам, Лазаре, *оѓменица*, Татко е бела, Лазаре, *ѓроменица*. . . Мене мека, Лазаре, *ѓостелица*“). БМ, стр. 493), *ѓчелица* (В. Марковски, В. Подгорец) и *ѓчеличка, ракиџа* и *ракичка, рачица* и *рачичка, рибица* (К. Шапкарев) и *рибичка, росица* („Роси, роси *росица* да ми расти *косица*. . .“ БМ, стр. 525), *сермиџа* и *сермиџка, сесѓриџа* („ . . жив в земи не се влегуат, мори *сесѓриџе* Богороџце“). М. Цепенков, СБНУ, VII, стр. 172) и *сесѓричка, солџица, сѓрелица* и *сѓреличка, ѓревиџа* (М. Цепенков) и *ѓревичка, керџица* или *керџица, храница* (В. Подгорец, Развигорче) и *храничка, цркџица* и *цркџичка, чорџица* (К. Шапкарев) и *чорџичка* итн.

Во примери со наспоредна употреба на *-иџа* и *-ичка*, што е чест случај кај овие две наставки, кај извесни писатели постои тенденџија првата (*-иџа*) да се исползува за истакнување на галовна, а втората (*-ичка*) обично за деминутивна или деминутивно-хипокористична нијанса во значењето. Таков е случајот, на пример, со следниве образувања кај Ж. Чинго во „Нова Пасквелиџа“:

жениџа: „Тешко, тешко му беше на човека да се оддели од таква *жениџа* каква што беше мојата Арна Давидовска“ (стр. 103); или „Ах, стопанка и живот . . . се исполни лошиот збор, останав без *жениџа* . . .“ (стр. 103); или „Побарај си некоја здрава *жениџа*, човеку мој, мене не гледај ме ти . . .“ (стр. 106);

мајџиџа „ . . секој сака само за себе, секој сака да ја голи нашава *мајџиџа* револуџија. . .“ (стр. 186);

дуџиџа „ . . и ете ќе цркне, *дуџиџаѓа* ќе му излезе од јад на Целката“ (стр. 62);

земџиџа „ . . има ли место за *земџиџава* наша на овој свет или да испукаме сите како костени. . .“ (стр. 112).

Некоја видлива доследност за едно вакво стилско разграничување во употребата на *-иџа* и *-ичка*, меѓутоа, не се забележува и кај овој писател, толку повеќе што тој далеку почесто ја употребува наставката *-ичка* со двете споменати функции. Од друга страна, некои од приведените примери на *-иџа* се среќаваат и со наставката *-ичка*:

дуџиџка „ . . овие ѕвезди се само човечки *дуџиџки*, си капат. . .“ (стр. 38); или „ . . одмори си ја малку *дуџиџкаѓа*“ (стр. 49); или „Слободна ми е *дуџиџкава*, слободна како птица“; или „ . . ќе ми посака ли *дуџиџкава* да пивне“ (стр. 174);

жениџка „ . . зборуваат старците, а *жениџкаѓа* не разбира, си зоба“ (стр. 38); или: „ . . а таа сè молчи, така само молчи *жениџкаѓа* и ден и ноќ“ (стр. 46).

Останува факт, меѓутоа, дека во случаи кога експресивноста не е истакната или отсутствува, тогаш обично редовно се употребува *-иџа* (на пр. „ . . *сѓариџаѓа* остануваше крај вратата“, стр. 130); сп. и примери од видот *золџица, ѓаѓрџица, свекрџица* и сл.

б) Галовни и лични имиња:

Благица (Благ-а,-уња), *Божица*, *Верица*, *Добрица* (Добр-а, -ила), *Драгица*, *Евица* (Евгенија), *Зорица*, *Кайица* (Катерина), *Лидица* (Лидија), *Магдица*, *Найќица*, *Наскица* (Анастасија), *Олгица*, *Русица* (Руса), *Радица*, *Фанкица* (Фанија) итн.

Слично на примерите од првата група (апелативите), и тука извесен број образувања на *-ица* исто така, повеќе или помалку, ја изгубиле својата експресивност. Губењето на ваквата нијанса во значењето е предизвикано главно од забришувањето на врската меѓу основното име и галовната форма, односно од потиснувањето на првото од страна на последнава. Независно од тоа во која мерка се пази галовната нијанса во значењето, еден дел од ваквите образувања денес претставуваат лични женски имиња, на пример:

Бисѝрица, *Вангелица*, *Горица*, *Даница*, *Драгица*, *Душица*, *Љубица*, *Марица*, *Милица*, *Наскица*, *Ружица*, *Савица*, *Тогорица* итн.

Од изнесеното за двете групи образувања на *-ица* се гледа дека за нив е карактеристична хипокористичната нијанса во значењето која, општо земено, превладува кај оваа наставка. Друга особеност секако претставува губењето на експресивноста во значителен број примери, како и наспоредната употреба на други наставки со исто значење. Сето ова секако зборува за извесни ограничени продуктивни можности на *-ица* и покрај тоа што со вакво значење во современиот македонски јазик е доста запазена.

Наставката *-ичка* (< *-ица* и *-ка*). Добиена е по пат на вкрстување на *-ица* и *-ка*, при што минувањето на *ц* во *ч* во извесна мерка е потпомогнато и од наставката *-че* и нејзините деривати (*-иче* и др.). Сепак минувањето на *ц* во *ч* може и фонетски да се објасни, т. е. при минувањето од забновенечна артикулација на *ц* кон меконепчената на *к* предниот дел на јазикот се допрел до алвеолите, со што е добиен гласот *ч*. Минувањето на *ц* во *ч* не е ретка појава, впрочем, и во некои од другите словенски јазици (западнословенски и источнословенски). Појавувањето и затврдувањето на *-ичка* како наставка е всушност обусловено од изнесените особености на наставката *-ица*. Така, решавачки во случајов изгледа бил факторот дека деминутивно-хипокористичното значење е само едно од повеќето значења на *-ица*, кое тука не се чувствувало доволно потпртано, поради што било поткрепено од наставката *-ка*, која со истава функција ја среќаваме и кај други наставки (*-инка*, *-улка*, *-урка*, *-ушка*). Дериватниот карактер на *-ичка*, како и фактот дека во старословенските споменици образувањата на *-ичка* обично не се среќаваат, ни даваат право да заклучиме дека оваа наставка се затврдила по старословенскиот период или дури во поново време. Подоцнежното затврдување на *-ичка* како наставка секако се потврдува и од топонимите на Македонија, каде образувања на *-ичка* ретко се среќаваат.

Освен на македонскиот, оваа наставка својствена му е и на бугарскиот јазик, а особено распространета и продуктивна е во чешкиот и словачкиот јазик¹¹⁾, во кои, се разбира, настанала и се развила независно, т. е. самостојно.

Во современиот македонски јазик, како и во другите јазици во кои е застапена, со *-ичка* се образуваат именки од именска основа кои ги имаат следниве две значења: а) деминутивно-хипокористично (тип: *нивичка*) и б) обележување женски корелатив спрема соодветните именки од машки род (тип: *работничка* : *работник*). Второто значење во случајов не е без влијание од страна на првото, но како неекспресивно тука не наоѓа место, г. е. се задржуваме само на првото. За разлика од *-ица* (в. стр. 265), оваа наставка е застапена главно при апелативи, каде експресивниот елемент е исто така потцртан. Можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

бабичка, вдовичка („... па и некоја *вдовичка* што го прежалела веќе мажот“ . Ст. Попов, *Крпен живот*), *дагичка, женичка, золвичка, мамичка* („Ма, верувај, *бабичке* ... Не грижи се, *мамичке*“ . В. Куноски, *Герданче*, стр. 10 и 11), *момичка, невесџичка, сесџичка, ќеркичка*; или: *верверичка, видричка, жабичка, козица, кравичка, ласџовичка, мравичка, мувичка, мушичка, овчичка* (В. Николески, *Прва радост*), *осичка, џиџичка, џчеличка, рибичка* в. *ригиче, срничка*; или: *брадичка, главичка, душичка*; или: *алвичка, баричка, басмичка, боичка, бочвичка, брадичка, браздичка, вечеричка, водичка, волничка, врангичка* (Ст. Попов), *враџичка, горичка, земјичка, ѕвездичка, игличка, иконичка, јагодичка, јакичка, казмичка, кајсичка, кайичка, каленичка, кашичка, количка, косичка, кошничка, красџавичка, кукичка, кукличка, кујничка, куќичка, ламбичка, леичка, леќичка, ливадичка, лиричка, лозичка, лубеничка, луџичка, магличка, мамичка, маичка, маџичка, масичка, меџичка, мрвичка, мрежичка, нивичка, ножичка, џаричка, џаџеричка, џеленичка, џерничка, џесничка, џиличка, џлаџичка, џлочичка, џосџеличка, џолничка, џриказничка, ракичка, рекичка, ронкичка, росичка, сермичка, скаличка, сликичка, собичка, солзичка, сџомничка, сџраничка, сџесличка, сџиквичка, сџорбичка, сџревичка, уздичка, уличка, фајдичка, фрчичка, чешичка, чергичка, чизмичка, чорбичка, шумичка; или: *гревоџичка, работџичка; мајичка, овчичка, рачичка, речичка, семчичка*; или: *веслички, чевлички* и сл., како и понови образувања од видот: „*сруџичка, комџаничка, награџичка*“ (И. Сланштанец), *канџичка, круничка, кугличка, леџвичка, сиџаличка, слободичка, сџреличка, сумичка, суџичка, џабличка, црџичка* и др.*

¹¹⁾ Сп. на пр. „*bránička, debnička, nožička, ručička, suknička, pesnička*, итн. или: „*chirurgička* (: *chirurg*), *dramaturgička; odbornička, úradnička*“ итн. *Orlovský J. — Arany L., Gramatika jazyka slovenského*, стр. 100 и 102.

Дел од приведените примери со исто значење се среќаваат и со наставката *-ица*, т. е. *-ица* и *-ичка* во случајов имаат наспоредна употреба (сп. *алвица*, *водица*, *горица*, *земјица*, *кајица*, *кашица*, *манџица*, *џарица*, *џлајица*, *росица*, *сесџрица*, *сермица*, *џревица*, *фајдица*, *чорбица* и др., в. стр. 266). Во примери од овој вид и едните и другите образувања се изведени од иста основа (именка), така што во однос на значењето *-ица* и *-ичка* најчесто не се разликуваат меѓу себе. Наполно подруг е случајот, меѓутоа, до колку образувањата на *-ичка* се изведени од оние на *-ица*, кои или никогаш немале експресивно значење или пак одамна веќе го изгубиле. Во такви случаи образувањата на *-ица* се од гледна точка на современиот македонски јазик основни именки, а оние на *-ичка* претставуваат изведенки со експресивно значење, на пример:

воденичка дем. од воденица, *жолтичка* дем. од жолтица 'златна пара', *кадричка* дем. од кадрица, *лажичка* '1. дел од телото под градите'; 2. дем. од лажичка, *ласџовичка* дем. од *ласџовица*, *магаричка* дем. од магарица, *џаџеричка* дем. од патерица, *џерничка*, *џиџичка*, *сџаричка* хип. од старица, *сџраничка* дем. од страница, *џиџичка* дем. од штица (< дџштица < дџска), дијал. *царевичка* дем. и хип. од царевица в. царевка.

Како што беше одбележено, во низа примери имаме наспоредна употреба на *-ица* и *-ичка*. Речникот на македонскиот јазик во такви случаи или ги допушта и двете наставки или пак упатува на едната од овие две наставки, на пример:

земјица и *земјичка*, *кашица* и *кашичка*, *нивица* и *нивичка*, *џарица* и *џаричка*, *ракица* и *ракичка*, *сџрелица* и *сџреличка*, *џревица* и *џревичка*, *чорбица* и *чорбичка*; *дуџица* и *дуџичка*, *женица* и *женничка*, *сесџрица* и *сесџричка*; или: *свездица* в. свездичка, *црквица* в. црквичка и сл.; *водичка* в. водица.

Извесни вакви образувања, меѓутоа, во Речникот се даваат само со едната форма, на пример: *алвица*, *џонадица*, *џостџелица* хип. и *џостџелка* дем. хип.; или: *брадичка*, *кукичка*, *косичка* и др., а во некои случаи примерите од овој вид воопшто не се одбележени. Освен со наставката *-ица*, извесна наспоредност во употребата се забележува и со наставката *-иче* и сосем ретко со *-ка*, *-енце* и сл., на пример:

кофиче и *кофичка*, *ласџовиче* и *ласџовичка*, *масиче* и *масичка*, *џеџилче* и *џеџилчка*, *џолаџиче* и *џолаџичка*, *џиквиче* и *џиквичка*, *чеџмиче* и *чеџмичка*, *чоиче* и *чоичка*; или *игле* и *игличе* в. *игличка*; *џорбенце* и *џорбичка* и сл.

Преку народните говори некои вакви образувања во разговорниот јазик можат да имаат и тројна наспоредност (сп. *дуџица*, *дуџиче* и *дуџичка*, *сесџрица*, *сесџриче* и *сесџричка*), кое за литературниот јазик **сепак** не е типично. Инаку во однос на *-ица*, оваа наставка се карактеризира со тоа дека ретко ја среќаваме во примери со изгубена или забри-

пана експресивност, кое секако се должи на нејзиното поново потекло, односно затврденост како наставка, како и на фактот дека ова значење е единствено кај неа. Губењето или замаглувањето на експресивната нијанса и тука се објаснува со оддалечувањето од основната именка, на пример: *јажница* и *јажичка*, *јагличе* и *јагличка* бот., *јарица* и *јаричка*, *јуница* и *јуничка*, *кожиче* и *кожичка* в. *кожинка* дем. од *кожа*; сп. и лит. *йошиенска карийичка* 'схрв. дописница'.

Со ваква функција *-ичка* е уште пораспространета во одделни наши говори (сп. *ласјовичка* = *ласјовица*). Инаку, како што одбележивме кај *-ица* (в. стр. 266), оваа наставка во народното творештво е слабо застапена. Така, меѓу ретките образувања од овој вид во Зборникот на Миладиновци се среќава *јерничка*, но затоа нешто почесто се застапени кај Цепенков, на пример: *кравичка*, *мравичка*, *јаричка*, *јриказничка*, *јревичка* и сл., кој, меѓутоа, се служи и со наставката *-ица* (сп. *алвица*, *сесјрица*, *јревица* и др.).

Наставката *-че* (< -к + -▲). Ако се одземаат примерите од видот *внуч▲* (*внукъ* + -▲), *ојроч▲*, *овъч▲* (*овьца* и -▲) и сл., чиешто број е ограничен и каде *-че* сè уште немала карактер на одделна наставка¹²), излегува дека последнава се издвоила и затврдила како самостојна наставка нешто подоцна, т. е. по старословенскиот период, што е случај, впрочем, и со доста други денешни наставки (сп. *-инка*, *-ичка*, *-иче*, *-ченце*, *-ало*, *-ило*, *-ејина*, *-урина*, *-уринка* и др.). Друга особеност на *-че* секако претставува тоа што продуктивна станала пред сè во јужнословенските јазици (без словенечкиот), при што особена распространетост и продуктивност придобила во македонскиот и бугарскиот јазик, додека во српскохрватскиот¹³) литературен јазик е нешто послабо застапена, бидејќи наспоредно со неа или самостојно често се среќава адекватната по значење наставка *-чиќ*. Во овие јазици *-че* како одделна и продуктивна наставка се застврдила непосредно по старословенскиот период, што се гледа од примери какви што се „*Бранче*, *Данче*, *Донче*, *Милче*, *Тонче*, *Томче*, *Трајче*, *-чо*, *Рајче*, *Груйче*“¹⁴) и др.

¹²) W. Wondrák, Vergleichende slav. Grammatik.

¹³) На затврдувањето на оваа наставка се задржува и *Белиќ* кој, меѓу другото, истакнува: „*-че* ist nur im Serbischen selbständig geworden“. Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Diminutiv und Amplifikativsuffixe, стр. 204, § 121. Тука треба да се забележи секако дека *-че* не е самостојна само во српскиот јазик, бидејќи освен во посочените јужнословенски јазици во форма на *-ча* позната му е и на словачкиот јазик (сп. на пр. *baranča*, *cigánča*, *drotárčča*, *ďvoјčča*, *kurčča*. . .“ J. Orlovský. — L. Arany, Gramatika jazyka slovenského, стр. 103). Од друга страна, карактеристично е дека во српскиот јазик е најраспространета во југоисточните српски говори, т. е. оние што граничат со македонските и бугарските говори, додека во литературниот јазик има далеку поограничена употреба. Ограниченоста во употребата на *-че* во српскохрватскиот јазик се гледа и од нејзината застапеност во чакавските говори, еден дел од кои оваа наставка воопшто не ја познава. M. Hraste, Sufiksi za tvorbu diminutiva i augmentativa, Zbornik radova Filozofskog fakulteta, кн. II, 1954, стр. 60.

¹⁴) M. Соколовски, Лични имиња и називите за населени места и други месности во Велешката и Прилепската нахија во II пол. на XV в., МЈ. г. XVI,

Се додава на апелативи (од машки и женски род) и лични имиња со кои образува именки со деминутивно-хипокористична или хипокористична нијанса во значењето (кај личните имиња). Примери на *-че* образувани од именки кои се од среден род, како што истакнавме кај наставката *-це* (в. стр. 262), се среќаваат ретко и претставуваат главно дијалектизми. Таков е случајот со образувањата од видот *дрвче* (Ст. Попов, Цв. Мартиновски), покрај *дрвце*, *магарче* (БМ, С. Дракул, Ж. Чинго), покрај *магаренце*, *йилче* и *йиленце*, *сийце* и *сийче* и сл. Меѓутоа, во примери изведени од именки што имаат машки или женски род *-че* спаѓа меѓу најчестите и најпродуктивните наставки, со која во принцип се образуваат именки речиси од секој апелатив што може да има експресивна нијанса во значењето, како и од повеќето лични имиња. За илустрација на големата распространетост на *-че* можат да се приведат, на пример, следниве образувања, двосложни или повеќесложни, згрупирани приближно спрема значењето на основната именка:

а₁) Именки кои означуваат делови од телото и сл.:

главче, *грѷче*, *зайче*; *гласче*; *гркланче*, *мозолче*, *обравче* (образ), *ойавче*, *чурилче*;

а₂) Именки кои означуваат предмет, растение, просторија, место или друг конкретен и апстрактен поим:

айче, *бровче* (број), *венче*, *вовче* (воз), *врвче*, *гранче*, *груйче*, *делче*, *ѓумче* (ѓугумче), *жарче*, *зборче*, *знакче*, *звонче*, *сийче*, *камче*, *кайче*, *клинче*, *колче*, *конче* (конец), *крајче*, *куйче*, *лејче*, *рокче*, *сnekче*, *снoйче*, *сйайче*, *сйолче*, *йойче*, *йавче*, *йруйче*, *ямче*, *йейче*; *врйче* (врба), *глокче* (глог), *гравче* (плод и растение), *дренче*, *крувче* (крушка), *лукче*, *цветйче*; *бранче* (бран), *брекче* (брег), *вирче*, *рийче*, *дворче*, *долче*, *кайче*, *нивче*, *йайче*, *сойче*, *йремче*; или повеќесложни образувања:

алйанче, *барабанче*, *басйунче*, *бришалче*, *ѓерданче*, *заклојче*, *имoйче*, *јагленче*, *јорганче*, *кавалче*, *каменче*, *календарче*, *кариyонче*, *кайанче*, *кибрийче*, *коланче*, *коренче*, *кошулче*, *кожувче*, *куйивче*, *лойайче*, *лигавче*, *меурче*, *моливче*, *муйавче*, *мушамче*, *наланче*, *оганче*, *йламенче*, *йарйшалче*, *йенѷерче*, *йердувче*, *йојасче*, *йрайорче*, *йрозорче*, *йрсйенче*, *ременче*, *рогузинче*, *самарче*, *сайунче*, *секирче*, *синѷирче*, *совалче*, *сунѓерче*, *йагарче*, *йамбурче*, *йайанче*, *йенѷерче*, *йефйерче*, *йиганче*, *кумурче*, *фенерче*, *фусйанче*, *филанче*, *чеканче*, *чевличйна*, *чорайче*, *ѷамаданче*; или: *бонбонче*, *касајче*, *кравајче*, *локумче*, *сомунче*, *кебайче*, *ѷигерче*, *шекерче*; *комйирче*, *косийенче*, *кромийче*, *оревче*, *оривче* (орис), *йийерче*; *јачменче*, *јаворче*, *каранфилче*, *йрендафилче*, *йойолче*; или: *амбарче*, *балконче*, *вагонче*, *дуканче*, *кафеанче*, *куќарче*, *манасйирче*, *меанче*, *одајче*; *градинче*, *ливайче*, покрај *ливайка*, *йланинче*, *йолјанче*; или: *ве-*

штерче, развигорче, ѓламенче, разг. *муабейче*; или лит. *разговорче*, и др. (сп. и понови образувања од видот *блокче, крукче, сџихче, квадрайче, жакейче, ѓакейче, медалјонче, шлагерче* итн.).

а₃) Именки кои означуваат животни, птици, инсекти:

бравче, врайче, глувче (глушец), *гувче* (гуска), *жрејче, змејче* (змеј), *сверче, јунче, коњче, крајче, шилче, ѓорче, рийче, свињче, слонче, срнче, црвче, чавче, шџурче*; или повеќесложни образувања: *ајванче, биволче, билбилче, бумбарче, голайче, гугувче, гушштерче, еленче, живинче* или *живоштинче, јасштерче, камилче, мајмунче, магарче, мисирче, ѓушунче, славејче; ѓолештарче, голшштарче*.

а₄) Именки кои означуваат лица:

бейче, брајче, женче, зешче, кралче, кумче, момче, ѓојче, рулче, сшарче („... овој син никако не сакал да си го убие сшарчето“, Ж. Чинго, НП, стр. 36), *царче*; повеќесложни образувања: *ангелче, брашанче, будалче, граганче, деверче, гругарче, гаволче, ергенче, комшиџче, мангуйче, неџевче* (невеста), *шасшорче, шосинче, шрваче, шријашелче, селанче, шугинче* (сп. и *шештинче*, Ж. Чинго, НП); или *развигорче* и сл., како и новообразувања од видот *агишшѓорче, команданшче* (Ж. Чинго, НП) и др.; или: *говедарче, гускарче, измекарче, козарче, млекарче, овчарче, ошачарче, шадарче, шисарче, рибарче, свишарче; кувеншџиче, сејменче, слугинче, штершџиче, чобанче*; или:

мариовче, охриганче, шрилейчанче, шешшовче или *шешшовчанче, шшшшјанче, велешанче*; или:

Арнаушче, Бугарче, Влаџче, Германче, Ерменче, Лаштинче, Македонче, Русинче, Србинче, Ташарче, Унгарче, Циганче итн.

Аналогно на приведените и ним слични примери со *-че* се образуваат именки и од глаголски и др. основи: *догорче, ршшулче, доенче, недоносче, новорогенче, шосвојче, шрооденче; ранениче, седаче, скокалче, цшџајче* или *цшџалче, цшрџалче, цшџанче; гугуџејче*; или: *зајче безошџџвче, мушшаклиџвче маче, шеснойејче, ршшче црвеноштерче; шосмр(ш)че* итн. Како кај овие така и кај останатите образувања на *-че*, експресивната нијанса во значењето е добро запазена. Ретки исклучоци претставуваат главно примери од видот *врайче = врабец, клојче; глувчарайче* зоол. *Troglodytes troglodytes* и сл., додека именката *куче* само гласовно се совпаднава со именките од овој вид.

б) Галовни и лични имиња:

Аврамче, -чо, Благојче, Глигорче, Јаковче, Кирилче, Наумче, Николче; Иринче, Калинче, Мирјанче, Пандурче, Ристианче, Виолетче, Свейланче; или: Ајче, Герче, Горче, Данче, Димче; Ванче, Донче, Тонче, Цанче; или: Билче, Венче (Весна), Верче, Дафче, Зорче, Лилче, Милче; Бојиче, Генче (Евгенија), Динче, Жанче (Снежана), Ланче (Светлана), Менче, Танче (Цветанка); Гинче, Палче (Павлина), Тонче (Стојна), Ценче (Цветанка) итн.

Дел од ваквите образувања истапуваат и во функција на лично име (*Димче, Горче* и др.), но експресивната нијанса во значењето најчесто е редовно запазена. Наставката *-че* тука е една од најраспространетите наставки со ваква функција, која нашла одраз исто така кај турски имиња (*Нурче, Рамче*), како и во значителен број наши презимиња и прекари, на пример: *Анчев, Мијалчев, Димчевски, Николчевски, Гичевски; или: Груйче, Гугувче или Гугучески, Каневче, Симонче, Филииче, Ѓуровче* („Кога веќе падна збор за Јована Ѓуров или како го викаа *Ѓуровчејо*“); *Бучинче* („Ми го викаа *Трајчејо, Трајчејо* јунак *Бучинче*“, СБНУ), *Трновче* (СБНУ); или: *Влашчев* (Влах > Влав), *Тайарчев; Ба-, калчев, Пойчевски, Крайчев, Гламчевски, Пенувчески, Тојчевски, Клайчевски* и др.

Во особеностите на оваа наставка треба секако да биде одбележено и тоа дека влегува во состав на други, т. н. дериватни наставки: *-инче, -иче, -ичуле, -улче, -ченце, -чулче, -улчулче, -улченце* и др. кои имаат различна застапеност и различна проблематика, поради што е потребно извесно задржавање и кај нив.

Наставката *-инче* (< *-инка* и *-че*). Добиена е по пат на вкрстување на *-инка* и *-че* во примери од видот *врекинка, кожинка* и сл. За засилување на експресивната нијанса тука послужила наставката *-че*, со што се добиени образувањата *врекинче, кожинче*. Од вакви примери, слично на низа други дериватни наставки, *-инче* отпосле е сфатена како одделна наставка која минала и на други основи, т. е. такви именки кои обично не се среќаваат во форма на *-инка* (сп. на пр. *собинче, шеслинче* и сл.). Инаку образувањата од овој вид се застапени главно во некои од поархаичните говори (тетовскиот, мијачкиот и др.), каде во однос на други вакви наставки обично имаат ограничена распространетост. Како одделна наставка ја среќаваме главно во апелативни образувања од кои можат да се приведат, на пример, следниве:

врајинче, клейинче, ризинче ‘пешкирче’, *собинче*, покрај *собиче, шорбинче, шеслинче, шейсинче, шаминче* и др.

Со исклучок на именките *клејинче* и *ризинче*, другите примери во останатите говори се познати со наставката *-иче* (сп. *врајиче, собиче* итн.), поради што може да се допушти дека *н* во некои од споменатите примери можело да биде вметнато,

Наставката -иче (< -ик/а, -ица + -е или -ија + -че). Спаѓа меѓу поновите дериватни наставки која, меѓу другото, се карактеризира со различно потекло. Добиена е на еден од следниве два начина: а) со вкрстување на наставките -ик/а, -ица и -е или наставката -че, и б) со вкрстување на наставките -ија и -че. Во првиот случај -е и -че служат за засилување на експресивната нијанса (сп. *брашч-а* + -е или -че > *брагиче*) или пак за придавање на ваква нијанса во значењето (сп. *јасика*, *јерница* + -е или -че > *јасиче*, *јерниче*), додека во вториот случај служи само за придавање на споменатата нијанса. Од вакви и слични примери -иче се апстрахирала како одделна наставка и како таква минала и на примери од видот *момиче*, *сјомниче*; или *болчиче* 'болест' (Тетовско), т. е. на примери кои обично не се среќаваат со наставките -ика, -ица. Во Речникот на македонскиот јазик се застапени, на пример, следниве именки:

лажиче, *лубениче*, *јерниче*, *јовојниче*, *јолчиче*, *јолоканиче*; *лисиче*; *кушиче* (хутија), *синиче*, *скемличе*, *јейсиче*, *чакиче*, *челебиче*, *чоиче*, *шамиче* (сп. новообразувања од видот *сјайиче*: статија и сл.), спрема кои се образувани и:

бавчиче, *бовчиче*, *врайиче*, *врекиче*, *игличе*, *казмиче*, *клешичиче*, *кофиче*, *кујниче*, *кукличе* (В. Куноски, Герданче), покрај *кукле* (о. с.) и *кукличка*, *ламбиче*, *масиче*, *ножиче*, *јиличе*, *јракиче*, *сабјиче*, *сликиче*, *собиче*, *сјомниче*, *шавиче* в. *шавче*, *јесличе*, *јиквиче*, *шулумбиче*, *шумбиче*, *усйиче*, *црквиче*, *чалмиче*, *чанйиче*, *чевличе*, *чергиче*, *чешичиче*, *шишкличе*, *фрчиче*; *кушриче* в. *кушре*, *рибиче*; *золвиче*, *курвиче*, *сесйриче*, *керкиче*; *рабойиче* и сл.; или: *змиче*, *јирусйичиче*, *саксиче*, *синиче*, *фучиче*, *чиниче*.

Експресивната нијанса во значењето кај приведените и ним слични примери обично редовно се пази. Но, поради непостоење на основната именка со која може да стане споредба, ваквата нијанса е донекаде забришана во примерите *кокиче*, *краличе*, *лушиче* и сл., кои означуваат вид цвеќе (растение). Од друга страна, напдно со лексикализирано значење, односно без ваква нијанса е именката *јрвиче*, која гласовно се совпаднава со именките на -иче.

Во народните говори -иче има нееднаква застапеност, при што некои од нив изгледа не ја познаваат. Особено е распространета во реканскиот говор (сп. *брашниче*, *месиче* итн.), како и во оние говори на кои не им е својствена наставката -ичка, во кои не само што се употребува место последнава, туку се проширила и за сметка на -че. Во пограничен опсег, позната му е меѓутоа и на охридскиот и др. западномакедонски говори. Задржувајќи се на оваа наставка, Т. Стаматоски¹⁵) го дава следниов заклучок: „Кај именките од женски род указателен е еден факт: наставката -иче ги потиснала другите наставки, така што се јавува како генерална. Сп. *врекиче* (не: *врекичка*. . ., не: *врекуле* односно *вреке* (како што е во некои западни односно централни говори), *врайиче*, *шорбиче*,

¹⁵) Градскиот тетовски говор, МЈ, год. VII, кн. II и год. VIII, кн. I,

масиче, кошниче, количе итн. Исто и: *нивиче* (не: *нивче*), *сливиче* (не: *сливче*), *рибиче* (не: *рийче*), *собиче* (не: *сойче*)“ и др. За одбележување е во случајов дека, и покрај тоа што *-иче* кај споменатите примери превладува во тетовскиот говор, не може да се каже дека таа наполно ги потиснала, бидејќи *-ица* не само што е жива, туку во извесна мерка си останува продуктивна наставка (в. стр. 265), а исто така и наставката *-че* (сп. *гејче, женче, свињче, колијче, огајче* и др. Во особеностите на *-иче* треба секако да се спомене и тоа дека во одделни примери служи за диференцијација на значењето спрема *-ица* (сп. *йариче* дем.: *йарица* хип.).

Во поглед на времето на затврдувањето на *-иче* како наставка, треба да се одбележи дека примери од овој вид се среќаваат кај Миладиновци: *крѝиче, ’рииче* („Чук, чук, лобода, падна тесла од Бога, удри баба по нога, та се роди *’рииче*, си го зави в *крѝиче*“), *момиче*. На примери со *-иче* наидуваме и кај Спространов: *момиче* и *момичка, йерниче*; кај М. Цепенков исто така: *џесличе, чоиче* и др.

Од народните говори што ја познаваат преку делата на одделни наши писатели оваа наставка со некои примери се затврдува и во литературниот јазик. Така, на пример, во современата поезија и проза се среќаваат следниве образувања: *сесѝриче, ламбиче, масиче, џумбиче; врајниче* (Б. Бојаниски, Чекори што не можеа да зајрат); или В. Николески, Прва радост: *кукличе* (стр. 17) и *кукле* (стр. 17). *џорбиче* (стр. 16), *еребиче* (стр. 67), *йерниче, срниче* (стр. 67), *сесѝриче* (стр. 103), *момиче* (стр. 23) итн. Речникот на македонскиот јазик исто така одбележува доста вакви образувања, но често наспоредно со наставката *-ичка*, при што упатува на последнава или на наставките *-че, -е* и сл., на пример:

бавче и бавчиче, кофиче и кофичка, ламбиче и ламбичка, лубениче и лубеничка, ножиче и ножичка дем. од *ножица, йерниче и йерничка, сликиче и сликичка, собиче и собичка, сѝомниче и сѝомничка, ѝиквиче и ѝиквичка, ќеркиче и ќеркичка, фрчиче и фрчичка, чанѝиче и чанѝичка, чешичиче и чешичичка*; или: *кујниче, кујница и кујничка, саксиче, саксица и саксичка*; или: *рибиче и рибица* в. *рийче, џавиче* в. тавче и сл., но среќаваме и образувања само на *-иче*, што сепак не значи дека и некои од нив не можат да имаат слична наставка, на пример: *бовчиче* дем. од *бовча, вреќиче, синиче* в. *синиче, чиниче, џулумбиче* дем. од *тулумба, чергиче, шѝикличе* и др.

Експресивната нијанса на оваа наставка во неколку примери е исползувана за обележување на вид цвеќе или растение кое донекаде води и до извесно затемнување на ваквата функција кај *-иче*: *кокиче, краљиче* ‘бел багрем’, *џојадиче, усѝиче*. Инаку во однос на споменатите наставки со кои често наспоредно се употребува, за оваа наставка обично се сврзува деминутивно значење, а во некои примери и хипокористично (сп. *сеѝрица* дем. в. *сесѝричка* : *сесѝриче* хип. и сл.).

За дериватната наставка *-ичуле* в. стр. 282.

Наставките *-иче* и *-ичеце* (< *-че, -иче* и *-ичеце*). Спаѓа меѓу оние дериватни наставки што се добиени во поново време, но која им е исто така позната и на соседните словенски јазици. Настанала со вкрстување на наставките *-че (-иче)* и *-ичеце*, каде последнава служи за поткре-

пување на експресивната нијанса во значењето кај образувањата на *-че* (*-иче*), на пример: *врайче* и *-енце* < *врайченце*, *момиче* и *-енце* < *момиченце*. Треба да се одбележи, меѓутоа, дека образувањата на *-ченце*, *-иченце* обично се во непосредна зависност од оние на *-че* и *-иче*, така што при непостоењето на последниве самата наставка *-ченце*, *-иченце* е доста ретко застапена (*јлоченце*, *сонченце*). Од оваа причина таа во случајов како да нема карактер на одделна наставка. Но независно од тоа во јазичната свест се чувствува како посебна наставка, толку повеќе што примерите со неа се одликуваат со прилична распространетост.

Се додава на апелативи и галовни имиња кај кои ја истакнува нивната експресивност. Теоретски со овие наставки можат да се образуваат примери од секоја именка на *-че*, *-иче*, но во пракса образувањата од овој вид, сепак, не се толку чести, што се објаснува главно со фактот дека *-ченце* и *-иченце* служат за изразување на потцртана експресивна нијанса во значењето, кое во јазикот обично не е толку чест случај. Меѓу образувањата со овие две наставки можат да се приведат, на пример, следниве апелативи и галовни имиња:

А п е л а т и в и:

аливченце в. *алиштенце*, *бардаченце*, *каченце*, *клойченце*, *клученце*, *лейченце*, *јлоченце*, *сонченце*, *сџаиченце*, *џавченце*; *врайченце*, *глувченце*, *кученце* (: *куче* — без секаква експресивност); *маченце*, *јџиченце*; *брајиченце* дијал., *девојченце*, *момченце*, *сираченце*; или: *врајиченце*, *ламбиченце*, *сџомниченце*, *џорбиченце*; *еребиченце*, *момиченце*, *сесџиченце* (В. Куноски) итн.

Г а л о в н и и м и њ а:

Борченце, *Глигурченце*, *Коченце*, *Наумченце*, *Сџевченце*, *Томченце*; или: *Кайченце*, *Ленченце*, *Ниченце*, *Ванченце*, *Венченце* итн.

Така, за карактеристична особеност на оваа наставка, како кај апелативи така и кај галовни имиња, може да се земе тоа дека во јазичната пракса обично нема некоја позначителна распространетост и покрај тоа што при потреба со неа можат да се образуваат нови примери.

Н а с т а в к а т а -ч о (< *-че* и *-о*). Претставува варијанта на *-че*, т. е. добиена е од *-че* и *-о* аналогно на наставките *-ко*, *-ло*, *-шо* (*смешко*; *Цвейшко*; *забло*; *Сџрашо*). Во споредба со *-че* оваа наставка има, општо земено, далеку поограничена распространетост. Некои од народните говори (на пр. северните) воопшто не ја познаваат, односно место неа ја имаат наставката *-че* или *-ча*, која исто така претставува варијанта на *-че*. Во современиот јазик *-чо* е застапена: а) при апелативи кои, меѓутоа, за разлика од образувањата на *-че* претставуваат супстантивизирани придавки, и б) при галовни машки имиња, на пример:

А п е л а т и в и: Образувањата од овој вид, од своја страна, се делат на две групи: а₁) именки кои обележуваат главно коњи или волови спрема некој нивни признак, и а₂) именки кои обележуваат лица, на пример:

а₁) *алчо* (<тур. *al* 'црвен'), *белчо*, *карчо* (<тур. *kara* 'црн'), *сивчо*, *дорчо* (<тур. *doru* 'црвеникав');

а₂) *глувчо* или *глуванчо*, *глуйчо*, *голчо*, *кривчо* („Еј, море *кривчо*, еј, ме правиш сега да станам да. . . “ МНП), *слейчо*, покрај *слейче* (МНП), *улавчо*, *корчо*, аналогно на кои се образувани и следниве примери од именска односно глаголска основа: *рилчо*, *-че*, или дијал. *клайчо* и сл.

Кај примерите под а₁) треба да се одбележи дека содржат извесна галовна нијанса, додека оние под а₂) се карактеризираат со еден вид подбивност, при што можат да се земат и како супстантивизирани именки, најчесто од придавска основа. Одделно од овие две групи именки стојат примерите *вујчо*, *-че*, *чичо*, *-че*, потоа именките *волчо*, *кумчо*, *шиџурчо*, кои најчесто се употребуваат при обраќање во народните приказни и сл. (сп. *кумчо волчо*) и кои се изделуваат, односно одликуваат со потцртана галовност.

М а ш к и г а л о в н и и м и њ а :

Ангелчо, *-че*, *Благојчо*, *-че*, *Горданчо*, *Ефремчо*, *Иванчо*, *Косјагинчо*; или: *Бојчо*, *Велчо*, *Делчо*, *Ивчо*, *Климчо*, *Марчо*, *Милчо*, *Пенчо*, *Симчо*; *Ванчо* (Иван, Јован), *Ганчо*, *Дончо*, *Мончо* (Симон), *Тимчо* (Ефтим) и др.

За разлика од разгледаните апелативни образувања, примерите од овој вид имаат далеку поголема распространетост (но сепак не како оние со наставката *-че*), така што *-чо* тука претставува продуктивна наставка. Што се однесува до експресивната нијанса на *-чо*, речиси не се среќаваат примери каде таквата нијанса е избледена и сл.

Н а с т а в к а т а -ш е. Слично на наставките *-це* и *-че*, претставува дериват на *-е*. Добиена е имено по пат на редување, односно смекнување на *x* пред *-е* во примери од видот *врв* <*врх* + *-е*> *врше*, каде *ш* по метанализа се сфатила како дел од наставката *-е*, со што е изделена нова (одделна) наставка *-ше*. Во однос на *-че* и други слични наставки се карактеризира со далеку поограничена распространетост. Во современиот македонски јазик е исто така застапена кај апелативи и галовни, односно лични имиња. За илустрација можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

А п е л а т и в и :

врше 'гранче', *граше* (грав <грах), *меше* (мев), *уше* в. увце.

Г а л о в н и и л и ч н и и м и њ а :

Боше (Богоја, Божин), *Гаше*, *-шо* (Гаврил), *Гише* или *Глишо* (Глигор), *Гоше* (Горги <Георги), *Јоше* (Јован), *Мише*, *-шо*, *Неше*, *-шо* (Неделко), *Пеше* (Петар), *Сџраше*, *-шо* (Страхил), *Тоше*, *-шо* (Тодор); или:

Гоше, *-шо* (Благоја, Богоја), *Таше*, *-шо* (Анастас), *Тоше*, *-шо* (Стојан) и др., најголем дел од кои се застапени и во презимиња (сп. *Мишевски*, *Пешевски*, *Прошев*, *Ташев*, *Тошев* и др.).

Приведените примери даваат да се заклучи дека извесна поголема распространетост *-ше* има кај втората група образувања, но ни оддалеку не во таква мерка како што е случајот со *-че* или други слични наставки. Од друга страна, за примерите од оваа група е карактеристично дека редум со *-ше* се употребува варијантната наставка *-шо*. Што се однесува до првата група, т. е. апелативите, наставката *-ше* тука е застапена во ограничен број примери што свршуваат на $v < x$.

Наставката *-уле* (<ром. *-ul*+мак. *-е*). Се зема за романска заемка од поново време, кое со оглед и на други романски влијанија врз структурата на нашиот јазик е напoлно прифатливо. Ваквото потекло на *-уле*, мислам, се потврдува и од нејзината географска распространетост, бидејќи ја познават централномакедонските и југозападните наши говори, т. е. оние што биле во потесна врска со ароманското население. Треба да се обрне внимание, меѓутоа, дека при оваа наставка е преземен само ром. суфикс *-ул* кон кој е додадена домашната наставка *-е* (< **▲**), со кое добила еден вид домашен карактер.

Наставката *-уле* е застапена кај апелативи и галовни имиња, при што во современиот македонски јазик, особено разговорниот, претставува доста распространета наставка, која се употребува наспoredно со другите наставки со деминутивно-хипокористично значење (*-ка*, *-це*, *-ица*, *-че* и нивните деривати). Некакво издиференцирање или противставување на *-уле* спрема *-че* и други вакви наставки обично не се забележува. Затоа припишувањето на *-уле* пред сè х и п о к о р и с т и ч н а обоеност и нејзиното противставување на *-че*, како наставка која има типично деминутивно и карактер, што проф. М. Павловиќ¹⁵) го констатира за голобрдскиот говор, не изгледа достаточнo аргументирано. Овој говор во поглед на употребата и значењето на *-уле* главно се совпаднава со другите говори што ја познаваат оваа наставка и затоа не би требало да се изделува од нив. Наставката *-че* тука, како и во другите говори, покрај деминутивно, има и хипокористично значење. Тоа што едни примери ја имаат наставката *-уле* а други *-че*, не доаѓа толку од нивната издиференцираност во значењето колку од фактот дека последнава не се придава на именки од среден род, така што примерите „*гејшале*, *јагњуле*, *шелеуле*, *ишуле*“ и сл., покрај *-уле*, можат да ја имаат наставката *-енце*, а не и *-че*. Од друга страна, самото изделување на хипокористичното значење од деминутивното во ред примери претставува јалова работа, бидејќи овие значења често се прелеваат едно во друго. Така, примерите „*гејшале*, *јагњуле*, *шелеуле*, *ишуле*“ и сл. имаат не само хипокористично туку и деминутивно значење, а примерите: „*бакраче*, *гровче*, *дулче*, *гровче*, *гугумче*, *сипаиче*, *сиполче*, *шраиче*“ (стр. 97), покрај деминутивно значење, можат да имаат и хипокористична нијанса. Најпосле, ако апелативите од видот *кориуле*,

¹⁵) Оваа мисла тој ја поткрепува со следниве примери: „*кравуле* је мила као хранителка (cf. у Шумадији називање вола хранителем). Јасно је диференцирано *ћујуле* према *ћуиче*, јер прва реч не мора да означува мали ћуп, већ онај којим се радо служи домаћица, на који је навикла. То исто имамо у потенцијалној семантичкој вредности речи *чашуле*, *незгуле*, а нарочито код *криуле* (голобр. *кориуле*)“ са призвукот интимне везе: „повезача на коју је жена навикла“ (Romanskog tipa nastavak *-ule* и debarskom dijalektu, Slavistična revija, X 1., 1–4., стр. 97.

чашуле, цезвуле итн. веќе се карактеризираат со галовна нијанса, не е јасно зошто таа не може да се изрази и со други вакви наставки *-е, -це, -че, -ка, -ица, -ичка* и сл.

За разлика од *-че*, оваа наставка се додава на именки од сите три рода (сп. *брашуле, лисџуле; брадуле, црквуле; геџуле, јагњуле* итн). Од друга страна, од примери со именска основа таа минала и на извесен број именки со придавска и глаголска основа (сп. *живуле, кусале; висуле, ѓрфчуле, фрфчуле* и др.). Така, како распространета се јавува не само во споменатите народни говори, туку како таква сè повеќе се затврдува и во литературниот јазик. Меѓу многубројните примери можат да се приведат следниве образувања:

А п е л а т и в и:

брадуле, лицуле (С. Дракул, Ж. Чинго), *ножуле* (Река) или *поцуле, ноќџуле, носуле, ѓрсџуле, ушуле; душуле* (Цв. Мартиновски); или: *брашинуле, грозјуле, жиџуле* (Река), *месуле, ѓиџуле, зајруле, ченкуле; лисџуле, цвекуле; сармуле; бардуле, врекуле, грнуле, книжуле, крџуле, ѓалиџуле, ѓисмуле* в. писменце, *свекуле, ѓорбуле, кџуле, чешљуле* (Река), *ишишуле; ѓорџуле; браздуле, брежуле, црквуле; ветруле, времуле, свездуле, сонџуле* итн. (сп. и образувања од видот *сакуле* дем. од *сако*); или:

вољуле (Река), *јагњуле, јаруле, кравуле, крџуле, магаруле, ѓеџуле, ѓелуле, шилежуле*; или:

баџуле (Цв. Мартиновски, Ж. Чинго), *браџуле, газдуле* (Ж. Чинго), *дедуле, мамуле, момуле*; или:

бавчуле, бовчуле, кучуле, мачуле, ѓарчуле; или: *живуле* в. рутче, *висуле* (во гатанката „*Висуле* виси, *крџуле* крти, падна *висуле*, изеде *крџуле*“). СБНУ, VIII, стр. 256, — ‘крушка и човек’.

Поради губење на врската со основната именка, честата употреба и сл. во извесен број вакви образувања галовната нијанса на *-уле* е во голема мерка забришана или напoлно отсуствува, така што денес имаат главно лексичко значење. Од друга страна, за некои именки од овој вид е карактеристично дека придобиле извесна пејоративна нијанса во значењето, што е секако последица на споменатата тенденција кај оваа наставка. Во првиот и вториот вид образувања спаѓаат, на пример, следниве именки:

бабуле ‘меур, скрв. бешика’, *грдуле* 1. вид растение; 2. в. гргале, *’рбуле* (*’рбел*) — во поговорката „Се смее *шиџрбуле* на *’рбуле*“, *џунџуле* ‘вид цвеќе’, *шенџуле* — главно во изразот „се игра *шенџуле*“ = бие шега со некого, *шиџрбуле* ‘откршен сад’; или: *кускуле* ‘мал, низок човек’, *џуџуле* ‘ограничен човек’ и др.

Г а л о в н и и м и њ а:

Димуле (Димитрија, -ар), *Крсџуле, Лазуле, Мимуле* = *Димуле, Пануле, Радуле, Триуле; Веруле* (Вера); или: *Миџуле* и др.

Во споредба со апелативните образувања, примерите од овој вид имаат нешто послаба распространетост, од кое секако се гледа дека *-уле* тука не е толку продуктивна или дека сретнува конкуренција од страна на другите наставки со адекватно значење. Со исклучок на неколкуте споменати и слични примери, галовната нијанса кај образувањата на *-уле* е најчесто добро запазена, што значи дека како наставка во јазичната пракса е доста затврдена. Нејзините продуктивни можности за образување на нови примери стануваат уште поголеми со тоа што одделни писатели и поети често се послужуваат со неа. Не помалку карактеристичен за оваа наставка е, освен тоа, фактот дека влегува во состав на повеќе дериватни наставки, каде служи за закрепување, односно засилување на експресивната нијанса (главно кај наставките *-це* и *-че*) или пак самата е поткрепена од таква наставка. Своевиден куриозитет притоа претставува фактот дека дериватните наставки *-улчуле*, *-улчулче* и *-чулче* се всушност образувани по пат на редупликација на *-уле* и *-че*. Со функција на поткрепување на експресивното значење на споменатите наставки, или пак самата е поткрепена од нив, *-уле* е застапена во следниве дериватни наставки, кои за поголема прегледност можат да се поделат на три групи:

- а) *-цуле*, *-еницуле*, *-чуле*, *-ичуле*;
- б) *-уленце*, *-улче*, *-улченце*; и
- в) *-улчуле*, *-улчулче*, *-чуле*.

Со различна застапеност, овие наставки ги среќаваме кај апелативи и галовни имиња, само што нешто поголема распространетост и продуктивност имаат главно некои од нив. Нивните главни особености и распространетост, предимно во посочените наши говори, се следниве:

Наставката *-цуле* (< *-це* и *-уле*). Добиена е со вкрстување на наставките *-це* и *-уле*, каде последнава служи за засилување на експресивното значење кај наставката *-це*, на пример: *-це* и *-уле* > *Ицуле* и сл. Образувањата од овој вид се по сè изгледа доста ретки.

Наставката *-еницуле* (< *-енице* и *-уле*) е исто така ретко застапена, на пример: *гејеницуле*, *Иценицуле* и сл.

Наставката *-чуле* (< *-че* и *-уле*). Настанала на сличен начин како првите, т. е. со вкрстување на наставките *-че* и *-уле*. Во споредба со разгледаните две и повеќето од споменатите наставки има нешто поголема распространетост, но обично си останува со дијалектен колорит. Можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

бубачуле (Б., Гал. дијал.), *врайчуле*, *женчуле*, *кравчуле*, *мавчуле* (маска), *йравчуле* (М. Małecki, Dwie gwary macedońskie) = прасенце; *брайчуле*, *момчуле*, *сиојанчуле* („Ова е бре, Гостивар, *сиојанчуле*шо негово“; Ж. Чинго, НП); или:

врийчуле (Река) = градинче, *дрвчуле* (Река), *дујчуле*, *јаблчуле* (Б., Гал. дијал.), *јајчуле*, *камчуле*, *ковчуле* (Река), *кошулчуле* (Река), *лейчуле* (Река), *ојинчулиња* (Река), *йайчуле*, *йрвчуле* (Река) = прстенце, *рокчуле* (Б., Гал. дијал.), *спекчуле*, *сијайчуле*, *сијолчуле*, *йравчуле* (И. Сланштанец, ВЛ), *фрфчуле* (фрфало); или:

Дачуле (Драгчуле), *Илчуле* (Илија), *Јанчуле*, *Кирчуле*, *Климчуле* (Климент), *Перчуле* (Петар), *Сџанчуле* (Станка), *Сџефчуле* и др., кои, меѓутоа, во реканскиот и други говори отсуствуваат.

Наставката -енчуле (< -енце и -уле): *којленчуле* и сл.

Наставката -ичуле (< -иче и -уле). Видлива распространетост има предимно во реканскиот говор, од кој можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

женичуле, *момичуле*; или: *масичуле*, *нивичуле*, *собичуле*, *сџомничуле*, *џиквичуле*, *џорбичуле*, *усџичуле* (Река), *чашичуле*, *чешмичуле* и др., спрема кои е образувано *книжичуле* и сл.

Наставките -уленце и -улченце (< -уле и -енце, -ченце).

Служи за изразување на особено потцртана галовност, што е во голема мерка причина за ретката застапеност на ваквите образувања. Тука спаѓаат, на пример: *дејшуленце*, *којшуленце*; или: *сџолчуленце* и др.

Наставката -улче (< -уле и -че). Се затврдила преку примери од видот *врекуле* и *-че* > *врекулче*, од кои отпосле како одделна наставка минала и на други основи (*бавчуле* и сл.). По значење главно се совпаѓаат со наставките -енце и -че, а во однос на повеќето од споменатите дериватни наставки се одликува со поголема распространетост, при што одделни вакви образувања навлегуваат и се затврдуваат и во литературниот јазик. Инаку застапена е предимно во апелативи, додека галовните имиња познати им се само на некои од говорите што ја познаваат оваа наставка. Можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

Апелативи: *бавчулче* (бавча), *браздулче*, *врекулче* (И. Сланштанец, В. Николески), *гредулче*, *книжулче*, *крџулче*, покрај *крџчуле*, *кукулче*, *џајчулче* и *џајчуле*, *џисмулче* (Б. Бојациски, Чекори што не можеа да запрат, стр.); *снегулче*; *брадулче*, *ножулче* (Б., Гал. дијал.); или: *дедулче* „ . . . вика, плаче *дедулчејшо*, Кај си сега, бабо мори, ми изгори *брадулчејшо*“. В. Николески, Крај огниште); *змијулче* и др., спрема кои е образувано *живулче* (Матов, СБНУ, VIII, стр. 257), покрај фолкл. *живуле* = рулче. Кај некои примери, меѓутоа, дошло до избледнување на експривната нијанса, така што се карактеризираат главно со лексикализирано значење. Таков е случајот со именките дијал. *бирулче* 'чашка за ракија', *ѓунгулче* (Б. Бојациски, Чекори што не можеа да запрат) за лит. *џунчуле*.

Галовни имиња: *Насулче* (Танас), *Пасулче* (Аспасија).

Наставките -улчуле (< -уле, -че и -уле), *-улчулче* (< -уле, -че, -уле, -че) и *-чуле* (< -че и -уле) имаат сличности како во поглед на настанокот, кој кај сите се карактеризира со редупликација, така и во однос на значењето, кое се одликува со потцртана галовност. Наставките *-улчуле* и *-чулче* се добиени притоа со повторување на првата наставка — *-уле* или *-че*, додека наставката *-улчулче* настанала со наизменично повторување на двете наставки, т. е. *-уле* и *-че*, така што тука всушност постои двојна редупликација, кое секако претставува голема реткост кај наставките. Општо за

сите три наставки е, освен тоа, нивната ретка застапеност, поради што именките образувани со нив обично претставуваат доста изолирани примери, од кои можат да се приведат следниве образувања:

-улчуле: *гейулчуле*, (Б., Гал. дијал.), *ножулчуле*;

-улчулче: *гейулчулче*, (Б., Гал. дијал.);

-чулче: *женчулче* (Б., Гал. дијал.), *зајчулче* (В. Николески, стр. 55) и др.

Наставката *-ле* (< *-ле* < *л+* - *е* < - *л* или < *-уле*). Слично на наставката *-уле*, ја среќаваме кај апелативи и галовни имиња, што е случај со повеќето вакви наставки. Треба да се одбележи, меѓутоа, дека оваа застапеност на *-ле* во говорите има наполно нееднаков, односно различен карактер. Имено апелативните образувања на *-ле* познати им се главно на оние говори кои ја познаваат наставката *-уле*, додека галовните имиња на *-ле*, општо земено, претставуваат не само општомакедонска особеност, туку и карактеристична црта на соседните словенски јазици. Оваа територијална нееднаква застапеност на *-ле* дава право да се претпостави дека галовните имиња претставуваат стари образувања, додека апелативите се понови творби, кои настанале аналогно на оние со наставката *-уле*, така што *-ле* во случајов може да се земе како варијанта на *-уле*. Варијантниот карактер на *-ле*, мислам, во извесна мерка се потврдува и од наспоредната употреба на *-ле* и *-уле* во образувања од видот *книжле* — *книжуле* и сл. Но независно од потеклото, кај оваа наставка денес разликуваме два вида образувања: а) апелативи, и б) галовни образувања, кои во современиот македонски јазик ја имаат следнава застапеност:

а) А п е л а т и в и: *жичле* (Б., Гал. дијал.) = жичка, *книжле*, *кожле* дем. од *кожа*, *носле* в. носе, *прочле* (Б., Гал. дијал.) = пратче, *ризле* („Во пазуварката имаше едно чисто бело *ризле*“. Симон Дракул, ВП) = шамиче, *ричле* (И. Сланштанец, Времиња и луѓе) = ритче, *рочле* (Б., Гал. дијал.) = раче; дршка; или: *козле* дем. од *коза*, *мажле* в. маже; или: *мушавле*, *скушале* дем. од *скута*, *скутача*, *чуйале* дем. од *чупа* в. *чупе*, и др., спрема кои се образувани и примери од видот *кошљале* (< *котле*), *кучале* (< *куче*); *кусале* („... здрвен со *кусале*шо в раце“. И. Сланштанец, Времиња и луѓе). Од друга страна, по контаминација на *-ле* и *-уле* добиени се примери од видот *кучалуле* (Река) и сл.

Приведените и слични примери претставуваат двосложни и повеќесложни образувања кои се карактеристични пред сè за говорите што ја познаваат наставката *-уле*. Од овие говори таа навлегува и во литературниот јазик, но последниов во случајов обично дава предност на други вакви наставки, меѓу другото, и поради тоа што образувањата на *-ле* гласовно се совпаднаваат со оние од видот *вош-ле*, *-ло*, *заб-ле*, *ло*; *кракле*, *скокле* итн., кои се карактеризираат со пејоративна нијанса во значењето, т. е. *-ле* тука претставува варијанта на *-ло* (в. стр. 286).

б) Галовни имиња: *Бале* (Благоја или Блага, Бранко), *Бодле* (Божидар), *Боле* (Бошко, Богоја, Богатин), *Буле* (Будимир), *Васле*, *Војле* (Воислав), *Гиле* (Глигор), *Годле* (Годе < Георги), *Дале* (Драгољуб), *Дуле* (Душан, -ка), *Голе* (Горѓи), *Жиле* (Живко), *Золе* (Зоран), *Јоле* (Јован), *Коле* (Коста, Никола), *Лале* (Владимир, Лазар), *Мале* (Марко, Марија), *Нале* (Најден), *Пале* (Павле, Павлина), *Рале* (Раде, Рада), *Риле* (Ристо), *Сјале* (Спасен), *Сјале* (Анастас), *Тале* или *Трајле* (Трајан), *Толе* (Тодор), *Цале* (Александар), *Целе* (Цветан) и др.

Образувањата од овој вид имаат значителна распространетост и, како што одбележивме, познати им се, повеќе или помалку, на сите наши говори и на говорите од соседните словенски јазици. Галовната нијанса на *-ле* тука е обично добро запазена, но независно од тоа извесни вакви примери имаат функција на лично име (сп. *Коле*, *Крле*, *Сјале*, *Тале* и др.). Сепак, во однос на апелативните образувања, примерите од овој вид се пространствено далеку пораспространети, а самата наставка *-ле* спаѓа меѓу почестите наставки со ваква функција, односно значење.

Наставката -ленце (< *-ле* и *-енце*). Додавањето на *-енце* кон *-ле* тука, слично на други вакви наставки, служи за истакнување на експресивната нијанса кај образувањата од овој вид. Кон ретките вакви примери спаѓаат следниве именки: *книжленце*, *козленце* и др.

Наставката -уш. Покрај доста проблематичното затврднување, карактеристични за оваа наставка се секако функциите што ги има. Имено во современиот македонски јазик служи: а) за изразување на хипокористична нијанса — во галовни и лични имиња, и б) за изразување на пејоративна нијанса — во ограничен број апелативи. Како првото така и второто значење се застапени пред сè во оние говори кои граничат со албанскиот елемент, односно јазик, во кој *-уш* е особено продуктивна со првото (хипокористичното) значење, на пример: *Аљуш*, *Ибуш*, *Фаруш* итн. Во споменатите народни говори со *-уш* се образуваат именки обично од првиот слог, на пример:

а) Примери со хипокористична нијанса:

Андруш (Андреја), *Благуш*, *Гагуш*, *Глигуш*, *Гогуш*, *Димуш*, *Ефџуш*, *Иљуш*, *Климуш*, *Кошуш* (Костадин), *Ламбуш*, *Тодуш*, *Трџуш*, *Гелуш* (Ангел), *Димуш*; или: *Дануш* (Даница), *Драгуш*, *Јордуш* (Јорданка), *Лиљуш*, *Нагуш*, *Рагуш*, *Сјасуш* и др.

Кај извесни вакви образувања галовната нијанса е доста избледена, така што за поткрепување и засилување на последнава се додава друга наставка (Димушко) или пак истапуваат со функција на лично име (сп. *Мийруш*, *Никуш*, *Пејруш* и сл.). Од друга страна, во одделни случаи се забележува и тенденција за развивање на пејоративност.

б) Примери со пејоративна нијанса:

главуш 'схрв. главоња', *дремкуш* 'поспанко, дремко', *клајуш* 'човек со големи уши, ушпо', *клекуш*, *клемјуш*, *кљакуш*, *лигуш*; или: *шанијуш* 'дебело, флегматично дете' и др.

Развивањето и затврдувањето на оваа нијанса кај приведените и ним слични примери во извесна мерка се должи и на изолираноста на *-уш* како наставка.

Б) *Наставки со аугментативна, аугментативно-пејоративна или пејоративна нијанса во значењето*

Како што беше одбележено во уводот, аугментативното значење кај дадена наставка најчесто е придружено и од пејоративна нијанса. Последнава, меѓутоа, својствена им е и на извесни наставки со деминутивно значење, што во голема мерка го отежнува делењето на наставките на наставки со деминутивно-хипокористична нијанса и наставки со аугментативно-пејоративна нијанса. Останува факт, меѓутоа, дека аугментативното значење е далеку почесто придружено од пејоративна нијанса отколку деминутивното, така што посоченото делење има свое оправдание, толку повеќе што друго засега не ни е познато. Со ваква нијанса во значењето истапуваат главно следниве наставки.

Наставките *-ло*, *-ле* и *-ало*, *-ило*. Од овие наставки основна е *-ло* која е наследена од прасловенскиот јазик, додека другите се понови наставки, од кои *-ле* претставува варијанта на *-ло*, а *-ало* и *-ило* се добиени по пат на метанализа. Независно од настанокот и сличноста во значењето, денес се сфаќаат како одделни наставки, толку повеќе што *-ало*, *-ило* и функционално се разликуваат од *-ло*, *-ле*. Сепак, при разгледувањето на нивните значења, се разбира, тргнуваме од основната наставка (*-ло*) за која е карактеристично дека истапува со повеќе значења, дел од кои се стари, односно наследени, а другите понови. Тука се задржуваме на експресивното значење на *-ло*, кое е секундарно, но сепак веќе доста старо и карактеристично за неа. Но со оглед на тоа дека глаголските образувања се основни или првобитни кај оваа наставка, тука најнапред ќе се зафатиме со разгледување на дериватните наставки *-ало* и *-ило*, а потоа ќе минеме и на другите две.

Наставките *-ало* и *-ило*. Како што одбележивме, добиени се со придавање на *-ло* кон глаголска основа на *-а* или *-и*, каде последниве се сфатиле како дел од наставката *-ло*. Од овие две наставки далеку пораспространета е наставката *-ало*, и тоа честопати независно од основата на глаголот (сп. *дремало*, *мазало*, *мижало*, покрај *мижло*), што значи дека истапува не само како одделна туку и како продуктивна наставка. За основни или првобитни кај образувањата на *-ало*, *-ило*, т. е. наставката *-ло*, тука треба да се земат значењата номен инструменти и номен агенти с од кои второто е сè уште доста широко застапено, и тоа како во македонскиот така и во соседните и други словенски јазици. Преку овие значења, имено по пат на механичко пренесување на глаголското дејство од направата со која се врши дејството на човек што го врши таквото дејство или пак со честото повторување на второто значење (номен агентис) се издделило и издиференцирало ново значење — носител на својство со пејоративна нијанса што произлегува од основата на дадениот глагол. Дека развитокот на по-

следново значење го минал главно овој пат во своето затврдување, секако се потврдува од низа примери во кои е застапено наспоредно со спомнатите основни значења (сп. *кречешало*, *лајало*, *илашило* и др.). Во современиот јазик почесто се среќаваат, на пример, следниве образувања:

-ало: *бабошало* 'лице кое многу зборува', *боцкало* или дијал. *буцкало* в. *боцкач*, *викало*, покрај *викло*, *влечкало*, *врекало* или *врекло*, *врескало*, *гансало*, дијал. *гавшало* 'баботало', дијал. *гегало*, *гиздало*, *гнешало* 'гнетач', *грајало*, *драскало* 'драскач', *дрдало* или *дрндало*, *дремало*, покрај *дремло*, *думало* (И. Сланштанец, Времиња и луѓе), *душало* или *душкало*, *зјайало*, *сенсало*, *кенкало* или дијал. *кинкало* 'плачливко', разг. *клефшало* или *кљафкало*, *климкало*, *крескало*, *кречешало*, *лајало* '1. лапање; 2. она што е за јадење; 3. човек што многу јаде, лапач', *локало* 'локач', *мрдало*, *мрицкало* 'непостојан, несигурен човек', *иласкало*, *иљамјало*, *јувало*, *јувало*, *ренсало*, *иранијало*, *ираскало*, *ирчкало*, *фрицкало*, *цвркало*, *цивкало*, *црекало*, *чейкало*, *чешало* 'шегач', *шљайало*, *шмукало*, *шйошало* или дијал. *чйошало*, дијал. *шуркало* 'душкало', *шушкало*; или: -ило: дијал. *сагрило* 'мрморко', *илашило* 1. 'предмет со кој се плашат птици; 2. човек со лоша надворешност', *сйрашило* = плашило и др., аналогно на кои се образувани и примери од видот *дријало*, покрај *дрило*, *муцкало*, *мојовило* или разг. *мајовило*, дијал. *чурило* и сл.

Наставката -ло. За разлика од дериватните наставки -ало и -ило кои се придаваат на глаголска основа, при што одделни такви образувања ги пазат и некогашните основни (првобитни) значења — номен инструменти и номен агентис, именките од овој вид се изведуваат од именска, придавска и глаголска основа и истапуваат само со едно значење — носител на својство со пејоративна нијанса. Како почести во современиот македонски јазик се среќаваат, на пример, следниве именки, повеќето од кои се одбележени и во Речникот на македонскиот јазик:

брагло 'човек со голема брада, со обрасната брада и сл.', *вошло* 'вошлив човек', *газло*, *гнасло*, *грбло*, *гушло*, дијал. *гројло* 'нечист човек', *забло*, *лигло*, *мешло*, *мрзло*, *носло*, *ушло*, кон кои се однесуваат и некои примери со нејасна етимологија и кои најчесто имаат странско потекло: *бацло* 'нечист човек', *гуло* 'расипан, пропаднат човек', *згало* 'несериозен човек, човек што се смее без повод' и сл.; или:

дијал. *вргло*, -ле 'кривоглед човек', *гријло* 'парталав човек, парталко', *дрило* (дрт=стар), *муvlo*, *сйрашило*, *сйрвло*, *шйрбло*; или: *брбло* 'брблив човек', *бжло* (Тиквеш) 'страшлив човек', *викло*, *врекло*, *врзло* 'сметен, неспретен човек', *глезло*, *грабло*, *гракло*, *дремло*, *дуvlo*, *кашло*, *кракло*, *крекло*, *мижло* или *мигло*, *мочло*, *јрдло*, *јувло*, *смрдло*, *шјушло*, *јвркло*, *шмркло*.

И покрај тоа што се доста обични, пред сè во разговорниот јазик, односно во народните говори, ваквите образувања се во непосредна

зависност од слични придавски, именски и глаголски основи кои, општо земено, имаат ограничена распространетост. Во однос на именките на *-ко*, примерите од овој вид се карактеризираат со нешто поголем степен на пејоративност (сп. на пр. *брбло* : *брборко*, *мешло* : *мешко*), поради што меѓу образувањата со овие две наставки речиси не доаѓа до заменување. Од друга страна, примерите образувани од глаголска основа главно се доближуваат или се совпаѓаат со оние на *-ач* со такво значење, што наоѓа одраз и во Речникот на македонскиот јазик (сп. *грабло* в. грабач, *мрќкач* в. мрќкало).

Освен македонскиот, од другите словенски јазици вакви именки познава главно бугарскиот јазик (сп. *вџшльо*, *грџбљо*, *грпљо*, *лигљо* итн.), што дава основа да се претпостави дека претставуваат понови образувања, толку повеќе што на старословенскиот јазик по сè изгледа исто така не му биле познати. Појавувањето и затврдувањето на *-ло* во примери од именска и придавска основа во секој случај изгледа доста проблематично. Основа и поттик за затврдување на образувањата од овој вид секако дале именките изведени од глаголска основа, каде ваквата нијанса во значењето на *-ло*, како што одбележивме, лесно се изведува од споменатите основни значења (номен инструменти и номен агенти). Процесот на затврдувањето на *-ло* во примери со именска и придавска основа, меѓутоа, во извесна мерка можел да биде поддржан и засилен од слични образувања во балканската средина, како на пример гр. *σιγηλός* 'молчелив', *χοντρακέφαλος* 'тврдоглав човек' итн. и особено од примери со слична наставка и значење во турскиот јазик: *burunlu* '1. човек со нос, со голем нос; 2. горд, надуven', *dişlu* '1. човек со заби, забест; 2. див, лут, жесток', *kulaklı* '1. оној што има уши; 2. оној што има големи уши'.

Н а с т а в к а т а *-ле*, како што одбележивме, претставува варијанта на *-ло*, која е добиена аналогно на наставките *-е*, *-че*, *-ше* : *-о*, *-чо*, *-шо*. Застапена *-е* главно во еден дел од говорите (северномакедонските и др.), при што најчесто се употребува наспоредно со наставката *-ло*. Литературниот јазик тука дава предност на *-ло*, толку повеќе што наставката *-ле* е далеку почеста и пообична во примери со галовна нијанса во значењето (в. стр. 283). Речникот на македонскиот јазик во секој случај ваквите образувања или воопшто не ги одбележува или пак упатува на формите на *-ло*. За илустрација можат да се приведат, на пример, следниве именки:

вошле в. *вошло*, *забле*, *мешле*, *носле*, *рогле*, *ушле*, *шијркле*, *корле*;
или: *кракле*, *кашле* в. *кашло*, *јрдле*, *јриле*, *скокле*, *смрдле*,
сѝрашле и др.

Во примери со наспоредна употреба на *-ло* и *-ле* образувањата со *-ле* како да имаат нешто послабо истакната пејоративна нијанса од оние на *-ло*, што е во голема мерка всушност одраз на односот на наставките *-е* и *-о* (сп. *Рисѝе* и *Рисѝо*). Независно од тоа дали примерите од овој вид свршуваат на *-ло* или *-ле*, спрема нив се образуваат женски корелативи со наставката *-ла*.

Наставката -ла (< -ла). Во современиот јазик е застапена во три вида образувања: а) во наследени примери; б) во заемки приспособени спрема домашните именки на -ла и в) во примери со пејоративна нијанса во значењето, кои тука претставуваат предмет на разгледување. Примерите од овој вид всушност претставуваат женски корелативи спрема оние на -ло (в. стр. 286), т. е. обележуваат женско лице со пејоративно својство. Основата на ваквите именки, исто како на оние на -ло, може да биде именска, придавска или глаголска. Така, спрема соодветните именки на -ло, се среќаваат, на пример, следниве образувања на -ла:

ајла (: *ајло*), *вошла*, *газла*, *гнасла*, *грбла*, *гушла*, *гријла* 'парталка', *гријла* (< дрт 'стар'), *лигла* в. *лигушка*, *мувла*, *сйрашила*, *сйрвла*, *ушла*, *шйрбла*; или: *бацла* (разг.), *брбла*, *викла*, *глезла* (дијал), *грабла*, *крагла*, *лажла*, *мочла*, *мрзла*, *иргла*, *смргла*, *сйрвла*, *шушла*, *имркла*.

Примерите од овој вид, како и соодветните машки корелативи на -ло, не се толку многубројни, но во разговорниот јазик, односно во говорите, имаат доста честа употреба. Теоретски земено од секоја именка на -ло со ваква основа и значење може да се образува и соодветна на -ла. Но слично на именките на -ло нови примери од овој вид се ретки. Развивањето и затврднувањето на ова значење на -ла е во полна зависност од она на -ло, што се гледа впрочем од фактот дека освен на македонскиот познато му е исто така на бугарскиот јазик (сп. *вџила*, *грџбла*, *дрипла*, *лигла* итн.), додека другите словенски јазици, вклучително со старословенскиот јазик, обично не го познаваат.

Наставката -ина (< -ина). Застапена е во сите словенски јазици, каде е наследена од прасловенскиот јазик, кој од своја страна ја наследил од праиндоевропскиот јазик¹⁷). Кај именки образувани од именска основа истапува со две основни значења: с т р у к т у р а л н о и е к с п р е с и в н о. Последново, кое е тука предмет на разгледување, се карактеризира со две варијанти: а) д е м и н у т и в н о - х и п о к о р и с т и ч н о односно хипокористично и б) а у г м е н т а т и в н о - п е ј о р а т и в н о односно пејоративно. Во одделните словенски јазици најчесто се пазат и двете варијанти, само што обично превладува едната од нив. Современиот македонски јазик ја познава, доста ограничено, главно втората варијанта (аугментативно-пејоративната односно пејоративната), додека од првата варијанта единствена трага претставуваат извесен број лични имиња од видот *Ангелина*, *Голубина*, *Илина*, *Јанина*, *Калина*, *Малина*, *Павлина*, кај кои хипокористичната нијанса е во голема мерка забришана, така што галовни образувања во случајов

¹⁷) Опирајќи се на материјалот од литавскиот јазик, Вондрак претполага дека има двојно потекло, бидејќи самогласката *и* во едни примери настанала од *i*, а во други од *ei*. *Vergleichende slavische Grammatik*, I, 543, 499.

се образуваат со додавање на *-ка* (сп. *Илинка, Јанинка, Павлинка*). Во однос на ваквите примери, нешто подобро е запазено второто експресивно значење на *-ина*, на пример:

брадина '1. брадло; 2. в. брадиште', дијал. *газина* („Улаа Калина ја тепаа по *газина*“. М. Цепенков, СБНУ, XIV, стр. 149); сп. и фамилии *Брадиновици, Газиновици; дивина* '1. дивеч; 2. дивиниште' („Ама орманот полн со *дивина*, од секаде нè демнат како шакали“, или „Секаква *дивина* се појави во долината“. Ж. Чинго, НП, стр. 32 и 63), *сверина* = свериште („И позната и непозната *сверина* лунсаше околу куќата“. Ж. Чинго, НП, стр. 63), *сидина* (дијал.), *јуначина* („... еј *јуначино*, тихо му довикна старецот на комесарот“. Ж. Чинго, НП, стр. 83), *самарина* (дијал.), *сйарледина* (Ст. Попов) = старчиште; или: *грйина* (разг.) 'дрта мома (жена), дртла', *сйрвина* = 'стрвиниште' и др.

Од приведените примери се гледа дека во современиот јазик не се толку чести и дека најчесто се застапени во народното творештво или во народните говори, така што обично претставуваат архаизми или дијалектизми. Некои вакви примери притоа наполно ја изгубиле експресивната нијанса во значењето (сп. *грбина*=грб), додека нови не се среќаваат, што значи дека *-ина* тука претставува наполно непродуктивна наставка. Истава функција во случајов обично ја имаат наставките *-ло* и *-ишиџе*, кои се далеку пораспространети од *-ина*. Треба да се одбележи, меѓутоа, дека освен во приведените и ним слични примери *-ина* е застапена и во дериватни наставки кои се добиени по метанализа (*-еијина*) или по пат на вкрстување, каде *-ина* служи за закрепување односно засилување на експресивното значење (*-ишијина, -оишијина, -урина*) или пак самата е поткрепена од други наставки (*-инка, -еијинка, уринка*). Карактеристично во случајов е секако дека некои од овие дериватни наставки имаат повеќе од едно значење (*-инка*), како и тоа дека некои од нив се одликуваат со поголема распространетост од *-ина*, но затоа последнава е далеку пораспространета со другите свои значења. Споменатите дериватни наставки ја имаат следнава застапеност.

Наставката *-еијина*. Претставува понова наставка која е особено распространета и карактеристична за српскохрватскиот јазик. Служи за образување на именки од именска основа со п е ј о р а т и в н а нијанса во значењето. Во современиот македонски јазик нешто поголема распространетост има во одделни говори, додека во литературниот јазик е сосем ретка, бидејќи место неа обично се употребува наставката *-ишиџе*. Можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

алеијина 'аугм. ала; 2. дијал. виулица', *жабеијина, женеијина, свереијина* (М. Цепенков, СБНУ, XIII, стр. 161), *кравеијина, чумеијина; мъжеијина* (Река) = *мажишиџе, главеијина, кукеијина* и др., додека именката *своеијина* 'подалечен роднина' е главно без пејоративна нијанса.

Освен во приведените примери, *-ејина* е застапена и во дериватната наставка *-ејинка*, која во нашиот јазик ја има речиси истата судбина.

Наставката *-ејинка* (< *-ејина* и *-ка*). Настанала во резултат на вкрстување на *-ејина* и *-ка* (*женејина* и *-ка* > *женејинка*), каде *-ка* го внесува своето деминутивно значење, со кое во случајов се ублажува пејоративната нијанса на наставката *-ина* (сп. *женејинка* : *женејина*, *врекејинка* : *врекејина*). Добиена на овој начин, таа отпосле се сфатила како одделна наставка и минала на примери од видот *ножејинка*, *кумбејинка* и сл., т. е. во примери кои не се среќаваат со наставката *-ејина*. Примајќи го деминутивниот елемент од *-ка*, новодобиената наставка *-ејинка* се затврдила со иронично-деминутивна нијанса во значењето, која главно се совпаѓа со онаа на *-инка* (в. стр. 248). Образовањата на *-ејинка* познати им се главно на оние говори што ја познаваат наставката *-ејина*, т. е. тоа се предимно северните говори, тиквешкиот и некои други. Останатите наши говори, како и литературниот јазик, обично не знаат за примери од овој вид. Така, од споменатите говори можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

бугалејинка, *чумејинка*; или „*бабејинка*, *врекејинка*, *женејинка*, *кравејинка*, *кукејинка*, *ножејинка*, *нивејинка*, *сливејинка*, *шорбејинка*“ (Б. Видоески, Кумановскиот говор) и др.

Наставката *-ијина* (< *-ијиво* и *-ина*). Настанала со вкрстување на *-сјиво* (со посредство на варијантата *-ијиво*, каде согласката *ш* е добиена по прогресивна асимилација на *ч*, *ж*, *ш* (сп. *човџчџство* > *човејство* > *човејиво*) и *-ина*, на пример: *дивјашиво* и *-ина* > *дивјашјина*). Минувањето на *с* во *ш* притоа можело да биде потпомогнато и од т. н. прекусложна асимилација (сп. *скржав-ост*, *-сјиво* + *-ина* > *скржавијина* и сл.). Од вакви и слични примери *-ијина* се затврдила во одделна наставка која во современиот јазик има значителна распространетост и продуктивност, како со значењето својство воопшто така и со значењето својство со пејоративна нијанса.

Треба да се одбележи, меѓутоа, дека првобитно, а во говорите обично и денес, наставката *-ијина* во однос на значењето не се разликувала од она на *-сјиво* (*-ијиво*), т. е. означувала својство што произлегува од основната придавка или именка, на пример: *јунашијина* = *јунашијиво* („Ајде сега камен да фрламе, Да видиме наша *јунашијина*“). БМ, стр. 175), или: „Од тога Марко си загина *јунашијинајта* и со хитрост сѐди и со подмамка и наделвеше другите јунаци. . .“. БМ, стр. 528), *царшијина* = *царсјиво* („Благодарни се тие што се истерани поради правината, оти нивна е *царшијинајта* небесна. . .“ Д. Миладинов, Молитвеник) и др. До колку некои вакви примери сепак имаат пејоративна нијанса во значењето, таа обично произлегува од основата, а не од самата наставка *-ијина*. Ова секако се потврдува од фактот дека речиси повеќето вакви примери се среќаваат наспоредно со наставката *-сјиво* (*-ијиво*) и *-осиј*, за кои не е познато дека сами по себе обележуваат пејоративност, туку само својство кое произлегува од основата. Таква наспоредност во употребата на *-сјиво* (*-ијиво*), *-осиј* и *-ина* се забележува, на пример, кај следниве образувања:

дивјашијина и *дивјашијиво*, *глујавишијина* и *глујсјиво*, *лакомшијина* и *лакомост*, *-сјиво*, *ишрошијина* и *ишросј*, *скржавишијина* и *скржавосј*; *ишрошијина* и *ишросј*; или: *ѓаволишијина* и *ѓаволсјиво*, *свершијина* и *сверсјиво*, *свињшијина* и *свињсјиво* итн.

Кај извесни примери *-шијина* служи за истакнување на основното значење — својство што произлегува од основата. Таков е случајот, на пример, со именките од видот *богаишијина* („Негоа *богаишијина* ја немат во веков“. М. Цепенков), *умишијина* („Што е ова унер што напраи, Ал ќе беше од твоја *умишијина*, Ал ќе беше од твојата мајка“. БМ, стр. 294). Ваквото потврдување на основното значење на *-шијина* сепак не можело да доведе до појавување и затврдување на п е ј о р а т и в н а т а нијанса која, впрочем, ќе се одразеше и во постарите текстови и ќе оставеше извесни траги и во народните говори. Поновиот настанок на ова значење кај *-шијина*, мислам, се потврдува од фактот дека примерите со ваква нијанса во значењето му се својствени главно на литературниот јазик. Голем дел од нив, како и самото значење на *-шијина*, во случајов се изгледа затврдени преку соседните словенски јазици, односно со посредството на рускиот литературен јазик. Во последниов *-цина* (= *-шијина*) со оваа нијанса претставува мошне продуктивна наставка, за која В. Виноградов го истакнува следново:

„Очень продуктивный суффикс *-цин(а)* (ср. *-овцина*), служащий для образования отвлеченных слов, которыми обозначаются характеристические общественно-бытовые явления, идейные течения с отрицательной окраской. Соответствующие слова производятся очень часто от имен лиц, деятельность которых служит характерным признаком эпохи, режима, общественных явлений, идейных направлений или выражает их сущность“. Освен тоа, истакнува дека брзото распространување на употребата на *-цина* и *-овцина* почнува од средината на XIX век, но најголема експресивна сила и продуктивност придобила „в нашу революционную эпоху. Ср. у Ленина: *патриархальщина*, *обломовщина*, *кружковщина*, *пуришкевичевщина*, *постепеновщина*“ итн. (Русскии јазик, стр. 139—140).

Голем дел од ваквите примери се навлезени и затврдени и во современиот литературен јазик со посредството на соседните словенски јазици или направо. Само по себе се разбира дека од нив *-шијина* со ова значење можела да мине и на домашни основи. Така, во современиот јазик ваква нијанса во значењето имаат, на пример, следниве именки кои се образуваат од именски и придавски основи:

адвокаишијина, *варваришијина*, *византиишијина* ‘итрост’, *госпоишијина*, *донкихоишијина*, *досјоевишијина*, *езуишијина*, *еснафшијина* = еснафско разбирање и гледање на општите работи; еснафски предрасудоци, *збиршијина*, *интелектуалишијина*, *канцеларишијина*, *неразбиршијина*, *џајагалишијина*, *џаршијизанишијина*, *џошовишијина*, *селаншијина*, *шугиншијина*; *големишијина*, *дејиншијина* ‘детска постапка при возрасен човек’, *лукавишијина* и др.

Од приведените примери се гледа дека *-иштина* со оваа нијанса во значењето е доста распространета и продуктивна наставка, така што по потреба можат да се образуваат нови примери. Особеност кај неа претставува, освен тоа, дека е застапена во дериватната наставка *-оштина*.

Наставката *-оштина* (< *-осиј* и *-иштина*). Настанала со вкрстување на наставките *-осиј* и *-иштина*, на пример: *ишросиј* и *-иштина* > *ишросиштина*, каде *-иштина* служи за поткрепување односно засилување на наставката *-осиј*. Од вакви именки *-иштина* се почувствувала како одделна наставка и минала и на примери од видот *вејроштинџе*, *надворштинџе* и сл., кои обично не се познати со наставката *-осиј*. Во поглед на значењето, примерите на *-оштина* наполно се совпаѓаат со оние на *-иштина*, т. е. обележуваат својство, односно својство со пејоративна нијанса во значењето. Што се однесува до образувањето на именките од овој вид, тоа, слично на примерите на *-иштина*, станува со придавање на *-оштина* кон придавски и именски основи. Особеност во случајов претставува тоа што повеќето вакви примери имаат и форма за збирна множина *-ње* *Meфу* ограничениот број образувања на *-оштина* можат да се приведат, на пример, следниве:

вејроштинџе, *враговштина*, *-ње*, *ишросиштина*, *-ње*, *кумоштина*, *мудроштина*, *-ње*, *надворштинџе* („... многу лековито за секаква болес: од туѓо нагазиште... од *надворштинџе*...“ М. Цепенков, СБНУ, XV, стр. 102), *самоштина* и др.

Наставката *-урина* (< *-ура* и *-ина*). Добiena е со придавање на *-ина* кон наставката *-ура*¹⁷⁾, која во нашиот јазик навистина не е запазена, но затоа доста е распространета во српскохрватскиот јазик (сп. *девојчура* итн.). Примерите на *-урина* се нешто пораспространети пред сè во граничните со српските говори, додека во литературниот јазик се сосем ретки и изолирани (*водурина*). Слично на *-ура*, наставката *-урина* тука има аугментативно-пејоративно или пејоративно значење. Во говорите или разговорниот јазик почесто се застапени, на пример, следниве именки, кои се образуваат главно од именски основи:

водурина, *главурина*, *зградурина*, *сџаичурина* (стапиште), *шумурина* и др., како и именката *јагурина* (=јагурида), која нема експресивно значење.

Ограниченоста на приведените и ним слични примери се објаснува главно со архаичноста на оваа наставка, место која најчесто се употребува наставката *-ишџе*. Но, како што одбележивме, тоа е сосем обична и продуктивна во српскохрватскиот јазик. Освен во попочените примери, *-урина* е исто така застапена и во дериватната наставка *-уринка*.

¹⁷⁾ Траги од оваа наставка, покрај именките од овој вид, се пазат и во примерите со наставката *-урка* (в. стр. 254).

Наставката -уринка (< -урина и -ка). Настанала на ист начин како наставката -ејинка, т. е. по пат на вкрстување на наставката -урина во примери од видот дијал. *водурина*, *брадурина*, *шумурина* итн. и наставката -ка која тука, слично на споменатите наставки, служи за намалување, односно ублажување на степенот на пејоративното значење кај примерите со наставката -урина, во резултат на кое е добиена нова, односно подруга нијанса — деминутивно-подбивна. Наставката -уринка во современиот македонски јазик не придобила некоја поголема распространетост, а самите примери имаат главно дијалектен карактер. Меѓу именките од овој вид спаѓаат, на пример, следниве образувања:

водуринка, *класурилка*, *овчурилка* („По стотина, стојпетшесес овчурилки вртат браќата“. Ст. Попов), *џлачкурилка* („Нека си врзе џлачкуринкиџе во некое торбиче“. Ст. Попов) и др.

Наставката -ајана и -ејана. Едната од овие две наставки е варијанта на другата, но и двете се карактеризираат со ограничена распространетост, и тоа главно во тиквешкиот и некои други наши говори. Литературниот јазик во секој случај образувањата од овој вид не ги познава. Именките на -ајана, -ејана имаат а у г м е н т а т и в н о п е ј о р а т и в н а нијанса во значењето, а нивното образување станува од именски основи, на пример:

-ајана: *главајана* (глава), *сјајана*; *смокајана* (смок) и др.;
-ејана: *вџејана* (< вџк), *женејана* (Ст. Попов), *мажејана*, *џојејана*; *смокејана*; *носејана* (нос) и др.

За наставките -ејина и -ејинка в. стр. 289 и 290.

Наставката -ишиџе. Претставува општословенска наставка која истапува со повеќе значења и се карактеризира со доста голема распространетост. Во современиот македонски јазик едно од основните и секако најраспространети значења на -ишиџе е а у г м е н т а т и в н о п е ј о р а т и в н о т о или п е ј о р а т и в н о т о (предимно во примери кои обележуваат лица, лични имиња и сл.). Карактеристично за ова значење на -ишиџе е дека не е наследено, што се потврдува главно од следниве факти. Во старословенските споменици примери со вакво значење не се среќаваат, од кое може да се заклучи дека на старословенскиот јазик не му биле познати. Од друга страна, во некои од современите словенски јазици -ишиџе во случајов има д е м и н у т и в н о - х и п о к о р е с т и ч н о (словенечкиот) или деминутивно-пејоративно (полскиот јазик).

Од ова јасно произлегува дека експресивното значење кај оваа наставка се развило нешто подоцна кое, меѓутоа, со текот на времето во нашиот јазик станувало сè почесто кај неа и се проширило за сметка на значењето место (сп. *куќишиџе*, *градшиџе*; *босјашишиџе*, *нивишиџе* и др.). До оваа промена секако дошло главно поради тоа што значењето

место им е својствено на повеќе наставки (сп. -ло, -ак -ник, -арник, -ица, -ница и др.), во кои наставката *-ишиѝе* сретнала извесна конкуренција или станало нужда од еден вид диференцијација меѓу нив, во резултат на кое *-ишиѝе* со споменатото експресивно значење во случајов превладало над значењето место.

Примери со аугментативно-пејоративно значење во современиот македонски јазик се образуваат речиси од секакви видови именки кои можат да имаат вакво значење, а тоа се пред сè оние што означуваат предмети и поими од секојдневниот живот, делови од телото, животни и птици, како и лица спрема кои човек има некаков однос. Именките од овој вид имаат во животот толку честа употреба, што не би имало потреба од примери да се покаже продуктивноста на *-ишиѝе*. Сепак, за да се здобиеме со извесна претстава за распространетоста на *-ишиѝе*, можат да се приведат, на пример, следниве образувања:

а) Именки кои означуваат предмети, вид храна и други конкретни и апстрактни поими:

бочвишиѝе, врекишиѝе, гредишиѝе, дабишиѝе, дрвишиѝе, долаишиѝе, доламишиѝе, кришиѝе (а), иглишиѝе, јорганишиѝе, кайишиѝе, калиа-чишиѝе, книгишиѝе, кориишиѝе, койлишиѝе, кошулишиѝе, кревешчишиѝе, ламбичишиѝе, масишиѝе, ѝлоишиѝе, ѝојасишиѝе, разбоишиѝе, сабјишиѝе, секиришиѝе, самаришиѝе, сламишиѝе, сѝолишиѝе, сѝрашилишиѝе, ѝруишиѝе, ѝавишиѝе, ѝефѝеришиѝе, ѝорбишиѝе, ѝуѝунишиѝе, фе-сишиѝе, фусѝанишиѝе, чалмишиѝе, чешишиѝе, шѝичишиѝе (сп. „...напаѓани *лисѝишиѝа* и *дрвишиѝа*, некои зафрлени *шѝичишиѝа* по ѝлемнишиѝаѝа, низ ѝрлишиѝа по Лази. . .“ Ст. Попов); или:

гождишиѝе, маглишиѝе, облачишиѝе, снежишиѝе; или: винишиѝе, водишиѝе, зеленичишиѝе, гравишиѝе, кромидишиѝе, маѝишиѝе, месишиѝе, ѝвиѝишиѝе, ѝѝеришиѝе, ракишиѝе; или: веѝришиѝе, вечеришиѝе, денишиѝе, времишиѝе, зимишиѝе, соншиѝе, ноќишиѝе, сенишиѝе, („Ноќишиѝе полно со сенишиѝа“. Ж. Чинго, НП);

б) Именки кои означуваат место, просторија и сл.:

браздишиѝе, бунаришиѝе, виришиѝе, калишиѝе, нивишиѝе, долишиѝе, дуѝчишиѝе, градишиѝе, ѝланинишиѝе, ридишиѝе 1. ридно место; 2. аугм.-пејор.;

бунаришиѝе, дуканишиѝе, зградишиѝе, колибишиѝе, кујнишиѝе, кукишиѝе, ѝлевнишиѝе, собишиѝе, фабричишиѝе, фурнишиѝе, хоѝелишиѝе (сп. *сѝанишиѝе* и сл.).

в) Именки кои означуваат дел од телото:

брадишиѝе („Ти се направил ѓаолот еден каугер со едно долго *брадишиѝе*, со едно големо *расишиѝе*, дури поземи да се влечка“.

М. Цепенков, СБНУ, кн, VIII, стр. 165), *влакнишиѝе, главнишиѝе,*

забишиџе, косишиџе („Бујцата била едно старо женишиџе со едни долзи *косошиџа*. . . , едни *забишиџа* имала како некои *диклишиџа*“). М. Цепенков, СБНУ, XIII, стр. 151), *коленишиџе, лакџишиџе, ножишиџе, нокџишиџа, носишиџе, образишиџе, џрстишиџа, рачишиџе, рожишиџе, сџомачишиџе, устишиџе, цревишиџа*; или: *гласишиџе* („Со она негово силно *гласишиџе*“). Ж. Чинго, НП) и др.

г) Именки кои означуваат животни, птици, инсекти:

алишиџе I аугм. од ала; II дел од облеката, *биволишиџе, бравишиџе, бумбаришиџе, веџришиџе, волишиџе, волчишиџе, гавранишиџе, говедишиџа, дивинишиџе, желкишиџе, змишиџе, ѕверишиџе, квачкишиџе, козишиџе, кобилишиџе, коњишиџе, кравишиџе, кучишиџе* („ . . . Можеби тоа *кучишиџе* ви е околу куката“). Ж. Чинго, НП, стр. 53), *ламџишиџе, магаришиџе, мачкишиџе, мачоришиџе, мечкишиџе, мувишиџе, орлишиџе, џеџлишиџе, џрасишиџе* итн.

д) Именки кои означуваат лице:

аџдучишиџе, аџашнишиџе, беќаришиџе, будалнишиџе или *будалчишиџе, вдовчишиџе* (Ст. Попов), *вдовичишиџе, воденичаришиџе, војничкишиџе, говедаришиџе, деверишиџе, девојчишиџе, дедичиџе, деџишиџе, жандаришиџе, женишиџе, золвишиџе, измеќаришиџе, коќќаришиџе, мажишиџе, мајсџоришиџе, мангуйнишиџе, момичишиџе* или *момичишиџе* (Ж. Чинго), *момчишиџе, невесиџишиџе, овчаришиџе, офицернишиџе, џадаришиџе, џолјачишиџе, џоџаџишиџе, џоџишиџе, свайнишиџе, свекрвишиџе, селанишиџе, сџарчишиџе, фурниришиџе, човечкишиџе, џџтонишиџе* итн.;

или: *Араџишиџе, Арнауџишиџе, Германичишиџе, Грчишиџе, Ѓуйчишиџе, Ѓџалијанишиџе, Турчишиџе* или *Турчинишиџе, Циганишиџе, Цинџаришиџе* итн.

е) Именки кои означуваат лични имиња и прекари:

Аџанасишиџе (: *Аџанас*), *Божинишиџе, Бојанишиџе, Боризишиџе, Василишиџе, Драганишиџе, Душанишиџе, Јованишиџе* („Малото Јоше стана *Јованишиџе*. . .“ Ст. Попов, Крпен живот, стр. 237), *Љубишиџе* (: *Љубе*), *Пеџришиџе, Сџамаџишиџе, Сџојанишиџе, Тодоришиџе, Трајанишиџе, Трџишиџе* итн.; сп. и прекар *Аришиџе* (Охрид), *Лоџоџишиџе* (В. Чинго); *Весишиџе* (: *Веса*), *Десишиџе, Донкишиџе, Живкишиџе, Наџишиџе, Персишиџе, Славкишиџе, Сџојнишиџе, Тодоркишиџе* итн.; или: *Божиничишиџе* (: *Божиниџа*), *Боризичишиџе, Драганичишиџе, Јованичишиџе, Пеџрејчишиџе, Трајаничишиџе, Сџојаничишиџе* итн.

Последниве групи примери поголема распространетост имаат главно во разговорниот јазик и особено во одделни народни говори. Аналогно на апелативите, личните имиња во вакви случаи исто така добиваат член (сп. *Сџојанишиџе-џо, -во, -но*, од кои обично најчесто е оној на *-но*). Кај апелативите, особено оние што обележуваат нешто живо, ваквата нијанса е далеку почеста, која е притоа доста обична и во литературниот јазик. Треба да се одбележи, меѓутоа, дека не е ретка

или необична и кај именки кои имаат, поголемо или помало, апстрактно значење, на пример: *времишиџе*, *горешииџиџе* (И. Сланштанец), *живо-иџиџе* (Ж. Чинго), *изгориџиџе*, *лошоџиџиџе*, *џемничџиџе*, *работџиџиџе* и сл. Ваквите и низа други примери се секако несомнен доказ дека *-иџиџе* претставува продуктивна наставка како со првата така и со втората своја експресивна нијанса. Затоа не ќе биде преувеличено ако истакнеме дека меѓу наставките од овој вид *-иџиџе* е несомнено наша најраспространета наставка.

* * *

Разгледувајќи ги наставките со експресивна нијанса во значењето, не би можеле да ги одминеме и оние наставки кај кои ваквото значење е сосем секундарно и кое по пат на најразлични асоцијации се развило од основните значења на дадена наставка од овој вид. Тука спаѓаат како стари, односно наследени од прасловенскиот јазик, така и некои понови, но со значителна распространетост наставки. Меѓу последниве се однесуваат наставките *-џија* (*-чија*) и *-лак*, кои претставуваат особеност пред сè на разговорниот јазик. Од другите, постарите наставки тука треба секако да бидат одбележени наставките *-ија*, *-ар* и *-ач*. Споменативе наставки во современиот македонски јазик ги имаат следниве особености и застапеност:

Наставката *-џија*, *-чија* (< тур. *-ci*, *-çi*). Добиена е со проширување на турската наставка *-ci*, *-çi* со (*-j*)*a*. Во нашиот и соседните словенски јазици е преземена и затврдена преку доста многубројни примери од турскиот јазик од кои отпосле минала и на домашни основи. Оваа наставка истапува со две основни значења: а) човек со даден занает или занимање: *бозаџија*, *кондураџија*; *сааџиџија*, *кебаџиџија*; *вин|ар|џија*, *сога-џија* итн., и б) носител на својство кое произлегува од основата на именката: *гагаџија*, *галаверџија*, *мајџаџија*, *сеџиџија*; *вреваџија*, *фалбаџија*, *ефџиџија*, *скаџија* итн. И едните и другите примери во современиот македонски јазик имаат значителна распространетост, но нови вакви примери обично се образуваат со наставките *-ар*, *-ач*, *-ник* и сл. Преку именките со споменатите две основни значења, особено последново, во извесни примери, образувани предимно во поново време, се развила експресивна нијанса со пејоративна обоеност. Изделувањето на ваквата нијанса кај примерите на *-џија*, *-чија* е секако потпомогнато од фактот дека последнава, во однос на други адекватни по значење наставки, се карактеризира со извесна архаичност.

Така, во примери со наспoredна употреба на *-џија* и друга наставка, образувањата со првата наставка (*-џија*) обично се одликуваат со извесна експресивност од пејоративен карактер (сп. *водовоџиџа* : *водоинсџалаџиор*, *елекџиџија* : *елекџиџар* или *елекџиоринсџалаџиор*, *џошџаџија* : *џошџар*). Во случаи кога не се работи за стилска употреба, односно кога не постои стилска обоеност и сл., во литературниот јазик обично се претпочита друга наставка со адекватно значење, што наоѓа одраз и во Речникот на македонскиот јазик кој во случајов најчесто упатува на

наставката *-ар* или сл., на пример: *косиенџија* в. костенар, *млекарџија* в. млекар, *комиџија* в. комита; *хајкаџија* в. хајкач; или: *женкарџија* в. женкар, *љубовџија* в. љубовничар итн. Со пејоративна нијанса во значењето почесто се употребуваат, на пример, следниве образувања:

филмаџија, фудбалџија; или: *бунџија, ѝаролџија, силџија, сметџија, ѝројкаџија, аминџија, големџија* и др.

Ако со двете основни значења *-џија* е веќе архаична и главно непродуктивна, со оваа нијанса во значењето таа одново придобива извесна продуктивност.

Наставката *-лак* (< т. *-lik, -luk, lik, -liik*). Слично на наставката *-џија*, и оваа наставка преку основните значења, особено значењето својство, во извесни примери придобила нијанса на пејоративна обоеност:

војниклак, кмеѝлак, мајсиорлак, сиѝројниклак, големџилак или *големѝиѝилак* (сп. и *ѝарѝиѝзанлак*); *госѝоѝиѝилак, граѝаниѝиѝилак* и сл.

Освен наставките *-џија* (*-џија*) и *-лак*, слична експресивна нијанса својствена им е на уште некои наставки, за кои ваквата нијанса, меѓутоа, обично не е толку карактеристична, бидејќи се далеку почести и пообични со другите свои значења. Експресивната нијанса во значењето тука е сосем секундарна и добиена е по најразлични асоцијации од основното или другите нивни значења. Експресивниот елемент во значењето кај примерите со вакви наставки е најчесто во процес на развивање или затврдување. Независно од ограничената застапеност, образувањата од овој вид претставуваат доста карактеристичен белег или одлика на современиот јазик. Со ваква функција истапуваат пред сè следниве наставки:

Наставките *-ија* и *-оѝија*: *гладија* („Голема *гладија* ќе настане“, или „Тоа било којзнае кога, . . . една *гладија* толку да биде, камен да пука“. Ж. Чинго, НП, стр. 10 и 36), *народија* („ . . . со своите зборови ја потпали *народијаѝа*“, или „Сета *народија* ја исплака другарката Ламбевица“. Ж. Чинго, НП, стр. 8 и 32); или *-оѝија*: *бучоѝија* („Источниот ветер ни ја исполнува главата со *бучоѝија*“, стр. 202) и др.

Наставката *-ар*: *кокошкар* ‘1. оној што препродава кокошки; 2. оној што е лаком за јадење на кокошки; 3. крадец на кокошки; 4. плашливко’, *мазникар, ѝогачар, сомунар* и др., спрема кои е образувано и *сенкар*.

Наставката *-ач*: *бегач* ‘бегалко’, *боцкач* ‘боцкало’, *гибач, гнеѝач, драскач, дуйач, јагач, лайач, легач* и сл.

Во споредба со првата А) група наставки, бројот на овие со аугментативно-пејоративно значење, вклучувајќи ги тука и последниве, е значително помал. Ова се објаснува главно со фактот дека деминутивно-хипокористичните нијанси обично имаат поголема примена во јазикот, кое од своја страна наоѓа одраз и во самата деривација, која кај нив е неспоредливо поголема од онаа на последниве. Засилувањето на експресивноста кај последниве е можно само кај некои од нив, и тоа главно со додавање на наставката *-ишиѝе* (сп. на пр.: *женѝишиѝе*; *сенкарѝишиѝе*; *лаѝачѝишиѝе*, *леѝачѝишиѝе* и сл.). Меѓутоа, како едните така и другите наставки претставуваат карактеристичен белег на нашиот јазик, особено неговата разговорна варијанта.

ПРЕГЛЕД НА НАСТАВКИТЕ СО ЕКСПРЕСИВНО ЗНАЧЕЊЕ

А) Наставки со деминутивно, деминутивно-хипокористично и хипокористично основно значење

Наставката	-ка	стр.	247
Наставката	-инка	стр.	248
Наставката	-улка	стр.	253
Наставката	-урка	стр.	254
Наставката	-ушка	стр.	254
Наставката	-ко и дериватите -арко, -урко, -ешко, -ушко	стр.	255
Наставката	-ок	стр.	258
Наставката	-еџ	стр.	259
Наставката	-е	стр.	262
Наставката	-џе	стр.	262
Наставката	-енце и дериватите -ченце и -иченце	стр.	264
Наставката	-ица	стр.	265
Наставката	-ичка	стр.	268
Наставката	-че	стр.	271
Наставките	-инче и -иче	стр.	274
Наставката	-чо	стр.	277
Наставката	-ше	стр.	278
Наставката	-уле со дериватите -цуле, -чуле и др.	стр.	279
Наставката	-ле	стр.	283
Наставката	-уш	стр.	284

Б) Наставки со аугментативно, аугментативно-пејоративно и пејоративно значење:

Наставките	-ло (-ле) и -ало, -ило	стр.	285
Наставката	-ла	стр.	288
Наставката	-ина	стр.	288
Наставката	-ејина	стр.	289
Наставката	-ејинка	стр.	290
Наставката	-ијина и дериватот -ошјина	стр.	290
Наставката	-урина	стр.	292
Наставката	-уринка	стр.	293
Наставките	-ајана и -ејана	стр.	293
Наставката	-ишје	стр.	293
Наставките	-ија (-чија) и -лак	стр.	296
Наставките	-ија, -ар и -ач	стр.	297

Борис Марков

СУФФИКСАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ, ВЫРАЖАЮЩИХ ЭМОЦИОНАЛЬНУЮ ОКРАСКУ

Резюме

Морфологическим средством выражения эмоциональной окраски у имен существительных в македонском, а также других славянских языках, являются суффиксы, в то время как приставки в данном случае представляют редкие обломки, не имеющие словообразовательной функции. Ввиду того что большинство суффиксов с уменьшительно-ласкательным оттенком встречается также у собственных имен, последние не могут полностью отсутствовать в таких работах как наша. Все суффиксы с упомянутым значением подразделяются на две основные группы: а) суффиксы с уменьшительным, уменьшительно-ласкательным или ласкательным оттенком, и б) суффиксы с увеличительным, увеличительно-уничижительным или уничижительным оттенком. В ряде случаев, между тем, указано, что невозможно провести четкую границу между уменьшительным и ласкательным или между увеличительным и уничижительным оттенками. Кроме того, в работе отмечается, что в некоторых случаях суффиксы первой группы переходят во вторую группу, что до некоторой степени затрудняет классификацию суффиксов этого типа.

Из сопоставления упомянутых двух групп суффиксов видно, что первая из них количественно значительно превышает вторую. В работе охвачены преимущественно те суффиксы и их производные, которые свойственны в первую очередь македонскому литературному языку, но вместе с тем упоминаются и некоторые более редкие суффиксы или их отдельные оттенки, которые присущи преимущественно македонским говорам. При каждом суффиксе или его производных отмечается его возникновение, распространенность и продуктивность в языке, причем везде, где это возможно, проводится сопоставление с подобными значениями или их оттенками в других славянских языках. В качестве примеров использованы тексты македонских писателей, Словарь македонского языка, некоторые сборники народного творчества и п.